

Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

FÖRSTUDIE: Kartläggning av de samiska språken

© Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige 2015.

Omslagsbild: Barn på förskolan Naestie, Sameskolan i Tärnaby. Foto: Anders Östergren.

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning.....	6
Inledning.....	8
1. En förstudie om kartläggning av de samiska språken	11
1.1 Uppdraget	11
1.2 Överväganden om att definiera antal talare av samiska språk.....	12
1.3 En kartläggning ska ge underlag för revitalisering av samiska språk	12
1.4 En kartläggning i två faser.....	13
2. Arbetets organisation.....	14
2.1 Rapportens upplägg.....	15
3. Exempel på tidigare kartläggningar	15
3.1 Den samiska språksituationen.....	15
3.2 De internationella (urfolks-) språksituationer.....	19
3.3 Implikationer för en kartläggning av samiska språk.....	21
4. Undersökning av barns och ungas språkanvändning	22
4.1 Sammanfattning av resultaten och diskussion.....	23
4.2 Implikationer för en kartläggning av samiska språk.....	25
4.3 Sammanställning av enkätsvaren.....	26
4.3.1 Modersmål.....	26
4.3.2 Attityder till samiskan	27
4.3.3 Samiska hemma och i skolan	28
4.3.4 Samiska och medier.....	30
4.3.5 Läsandet och skrivande	31
5. Förslag på modell för en kartläggning	35
5.1 Förutsättningar för användning av samiska språk – Fas 1.....	36
5.1.1 Syfte och frågeställningar.....	36
5.1.2 Bakgrund och motiv	37
5.1.3 Metod och genomförande.....	40
5.2 Individens användning av samiska språk – Fas 2.....	41
5.2.1 Syfte och motiv	41

5.2.2	Metodiska överväganden.....	42
5.2.2.1	Enkäter och intervjuer.....	42
5.2.2.2	Registerstudier	44
5.2.3	Rekommendation för Fas 2: intervjuer.....	45
6.	Tidsplan och budget	47
	Referenser.....	49

Förord

Sametinget, inklusive Samiskt språkcentrum, arbetar med språkrevitalisering ”här och nu” men ska också ha ett riktigt långsiktigt perspektiv. Sametinget arbetar också med att ta fram en ny språkpolitisk handlingsplan. En kartläggning av de samiska språkens situation i Sverige skulle ge betydelsefull information och kunskap kring anpassandet av språkrevitaliseringsmetoder för de samiska språken. Identifiering och synliggörande av olika domäner, behov och grupper främjar ytterligare förutsättningarna för att bruka och återta de samiska språken med olika perspektiv.

Regeringen beviljade 2014 Sametinget medel för att genomföra en förstudie som undersöker möjligheterna att genomföra en kartläggning och finna mätmetoder för de samiska språkens utveckling. I denna förstudie presenterar vi förslag på hur en kartläggning kring **förutsättningarna** för samisk språk användning och individens **användning** av de samiska språken skulle kunna genomföras.

Kartläggningens kommande frågeställningar, resultat och analyser har direkt bäring på Sametingets språkpolitiska arbete genom att belysa problem, hinder, utmaningar och möjligheter på individ- och samhällsnivå. Kartläggningen blir ett mycket viktigt instrument i processen för att göra eventuella strukturella förändringar på samhällsnivå; i lagar och förordningar, läroplaner etc. I det perspektivet är det inte minst viktigt att bidra till att majoritetssamhället når en ökad förståelse kring samiska språkens situation och vad som krävs för att nå uppsatta mål.

Arbetsprocessen i denna förstudie har inte varit enkel och vid ett flertal tillfällen har det uppkommit problemställningar som exempelvis att finna mätmetoder till Unescos andra och tredje kriterium. Arbetsgruppen har haft flera utmaningar att finna alternativa mätmetoder som inte utgår från register och etnicitet.

Sametinget vill tacka referensgruppen för deras värdefulla synpunkter och kunskaper kring denna förstudie samt Diskrimineringsombudsmannen (DO) och Institutet för språk och folkminnen (ISOF). Ett speciellt tack till arbetsgruppen från Institutionen för språkstudier, Umeå universitet för er medverkan, kunskap och inte minst ert engagemang kring detta arbete.

Sametinget, samiskt språkcentrum överlämnar denna rapport, A2014/3125 en förstudie, *Att kartlägga de samiska språken*. Sametingets förhoppning är att den föreslagna kartläggningen av de samiska språken ska kunna genomföras omgående utifrån den utarbetade förstudien.

Ingegerd Vannar/Sylvia Sparrock
Arbetsledare Samiskt språkcentrum

Sammanfattning

En kartläggning av de samiska språkens situation i Sverige idag är nödvändig. De samiska språken är hotade och i akut behov av revitalisering. För detta arbete behövs mer kunskap om vilka förutsättningar samhället ger för användning av språken liksom mer detaljer om hur individer idag använder samiska språk i sin vardag, vilka attityder man har till språken och hur man ser på språkens utveckling.

Regeringen beviljade 2014-09-11 Sametinget medel för att genomföra en förstudie som undersöker möjligheterna att finna mätmetoder som kan användas i en kartläggning av samiska språks utveckling. I uppdraget ingick även att genomföra en mindre undersökning med fokus på samiska barns och ungdomars språkanvändning. Förstudien har genomförts vid Institutionen för språkstudier vid Umeå universitet och Samiskt språkcentrum i dialog med Institutet för språk och folkminnen (ISOF) och referensgrupper bestående av forskare och doktorander inom fältet och Diskrimineringsombudsmannen (DO) har konsulterats under arbetets gång. Förstudien kan sammanfattas enligt följande:

- Nationella och internationella kartläggningar i form av utredningar och forskning bekräftar en bild av stora svårigheter för urfolksspråks överlevnad. Tidigare kartläggningar ger också en bild av hur komplicerat det metodisk är att, framförallt, få en relevant bild av antal talare av ett språk. Enkäter används ofta, men de har låg svarsfrekvens och det är komplicerat att distribuera enkäterna då man inte via exempelvis register vet vilka personer som tillhör urfolksgruppen.
- Barn och unga i svenska Sápmi ger en positiv bild av samiska språk. Den särskilda undersökningen av 27 barns och ungas användning av samiska språk (nordsamiska) bekräftar visserligen att det svenska språket fortfarande används mer än samiska av de allra flesta, men också hur barn och unga är stolta över sina språkkunskaper. Undersökningen visar också hur de själva söker vägar att använda samiska språk, till exempel via sociala medier. Vikten av att förstå vilka förutsättningar som finns för unga att använda samiska språk idag framstod tydligt liksom större kunskap om hur språken används.
- En kartläggning av hur många samer det finns i Sverige och hur stor andel av dem som talar samiska bör innefatta även övriga nationella minoriteter. En sådan kartläggning, menar vi, ska bara genomföras om de nationella minoriteterna så önskar, på det sätt de önskar samt i syfte att arbeta mot diskriminering. Därför kommer Unescos andra och tredje kriterier, i form av exakta siffror på antal talare av samiska, inte att fokuseras i denna förstudie.
- En kartläggning av samiska språk måste präglas av inflytande och delaktighet. Samiska folkets revitaliseringsarbete ska ske utifrån gruppens intressen, erfarenheter och målsättning, i enlighet med urfolksmetodologier. Delaktighet och inflytande är även centrala för att samla nödvändiga data och material och för att uppnå

tillförlitliga resultat. Detta innebär bland annat att en kartläggning ska ägas av Sametinget, att information och diskussion förs med allmänheten före, under och efter kartläggningsarbetet, att företrädare för olika samiska organisationer finns representerade i arbetet och att kontakter med informanter görs av personer med kunskaper om samiskt språk och kultur.

- En kartläggning av samiska språk med syftet att bidra med kunskaper för revitalisering bör fokusera dels på förutsättningar (möjligheter och hinder) för användning av samiska språk och dels på individers användning av och attityder till samiska språk. Konkret föreslår vi att en sådan kartläggning delas in i två faser där Fas 1 genom observationer och intervjuer kartlägger, kategoriserar och analyserar exempelvis lagar och förordningar, det språkliga landskapet, material och sociala medier. I Fas 2 undersöker man genom strukturerade intervjuer och djupintervjuer individers användning av samiska språk, attityder till, önskemål om och kunskaper i samiska språk.
- En kartläggning bör påbörjas omgående. Vi beräknar att arbetet kommer att ta tre år och omfatta en arbetsgrupp bestående av representanter från Samiskt språkcentrum och forskare från Umeå universitet, en referensgrupp med representanter för samiska organisationer, nationella och internationella forskare, Diskrimineringsombudsmannen och Institutet för språk och folkminnen, samt ett antal projektassistenter med samiskt språk och lokalkännedom.

Avslutningsvis tror vi att en kartläggning enligt modellen som föreslås i denna rapport även kan vara relevant och av intresse för andra nationella minoritetsspråk än samiska språk om genomförandet anpassas och tillämpas utifrån de gruppernas specifika förutsättningar.

Inledning

Europarådets två konventioner om skydd för nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk, som Sverige skrivit under och ratificerat, trädde i kraft år 2000: Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk. Därmed blev samiska¹ ett av Sveriges fem nationella minoritetsspråk. Samiska, finska och meänkieli fick genom sin territoriella koppling till Sverige ett starkare skydd i svensk lagstiftning än de två övriga icke-territoriella minoritetsspråken romska och jiddisch.

Under 2008 lanserade regeringen en minoritetspolitisk reform. Reformen var bland annat en konsekvens av de slutsatser som drogs i utredningarna *Rätten till mitt språk* (SOU 2005:40) och *Att återta mitt språk* (SOU 2006:19). Som en del av reformen stiftades en ny svensk lag som trädde i kraft den 1 januari 2010: Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Bakgrunden till minoritetsreformen och den nya lagen var att man från regeringens håll drog slutsatsen att de åtaganden som gjorts i och med Europarådets konventioner, inte fått tillräcklig genomslag i den offentliga sektorn eller i majoritetssamhället i stort. Genom att man utifrån Europarådets konventioner stiftade en ny nationell lag och dessutom skapade en struktur för uppföljningen av implementeringen av lagen hoppades man att bygga ett starkare skydd för minoriteternas språk och kultur. Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk anger vilka skyldigheter den offentliga sektorn har. Det handlar bl.a. om att minoriteter ska vara delaktiga i alla beslut som rör dem. I förvaltningsområdena ska de också ha rätt att kommunicera med myndigheterna på sina språk samt få förskola och äldreomsorg på sina språk.

Under 1990-talet och början av 2000-talet har språkpolitiska frågor i allmänhet fått allt större uppmärksamhet. Utvecklingen från att se sig själv som en enspråkig nation till en mångspråkig har skett relativt sent i Sverige. De nationella minoriteternas påtryckning för att få sina språk och kulturer erkända men också de allt fler invandrade språken har lett till att frågan uppstått om huruvida Sveriges mångspråkighet bör regleras i lag eller inte. Frågan har utretts i två utredningar under 2000-talet: *Mål i mun – förslag till handlingsprogram för svenska språket* (SOU 2002:27) och ”Värna språken – förslag till språklag” (SOU 2008:26).

Den svenska riksdagen beslutade den 7 december 2005 om en samlad svensk språkpolitik med fyra överordnade mål:

- Svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.
- Svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
- Den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig.

---

¹ I föreliggande rapport benämner vi nord-, lule-, syd-, ume-, pitesamiska etc som olika samiska språk (jfr Samiskan i Sverige 2008, Sammallahti, 1998, Språklagen SFS 2009:600, Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk SFS 2009:724).

- Alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

2009 trädde språklag (2009:600) i kraft, som var en vidareutveckling av de språkpolitiska målen. Språklagen går inte in i detalj eftersom det är en ramlag som anger översiktliga principer och mål för språkpolitiken i stort. Men lagen kan ses som en sammanfattning av principerna för språksamhället i Sverige. För de nationella minoriteterna har lagen kanske främst ett symbolvärde. Lagen anger först och främst vilka de nationella minoritetsspråken är, att samhället har en skyldighet att skydda och främja språken samt att de nationella minoriteterna ska ges möjlighet att lära sig, använda och utveckla sina språk. Språklagen kan sägas vara ett uttryck för att Sverige nu förbundit sig till att bevara sin mångspråkighet, med ett särskilt starkt skydd för de nationella minoritetsspråken.

Samerna är erkända som nationell minoritet men till skillnad från de övriga nationella minoritetsgrupperna är samerna också ett urfolk², vilket bland annat innebär större grad av självstyre för samer än för andra minoritetsgrupper. I egenskap av urfolk har samerna språkliga rättigheter som utöver minoritetsspråklagen även formuleras i t.ex. Urfolksdeklarationen (bl.a. artiklarna 13, 14 och 16).³ Sametinget inrättades som särskild myndighet 1993 med uppdrag att "bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige" (Sametingslagen 1992:1433). För de samiska språken betyder det att Sametinget enligt Sametingslagen (2 kap), har till uppgift att fastställa mål och leda det samiska språkarbetet. De politiskt fastställda målen för det samiska språkarbetet är:

- Alla samer ska kunna tala, läsa och skriva samiska.
- De samiska språken ska vara levande språk som används och värdesätts i samhället.
- Alla samer ska ha tillgång till och ska kunna använda samiska inom alla samhällsområden, framförallt i det traditionella samiska området, och ska få lagenlig service på samiska av förvaltningsmyndigheter och domstolar.
- De samiska språken ska vara synliga i samhället.

De samiska språken är del av det svenska kulturarvet. Enligt UNESCOs kriterier tillhör samiska språk gruppen av hotade språk. Detta innebär att värdefulla ord och benämningar i samiska språk inte bara riskerar att försvinna, utan också hotar *árbediehtu*, den samiska traditionella kunskapen. Aktuella beskrivningar av de samiska språkens situation inom olika domänerna

---

² "Indigenous communities, peoples and nations are those which, having a historical continuity with pre-invasion and pre-colonial societies that developed on their territories, consider themselves distinct from other sectors of the societies now prevailing on those territories, or parts of them. They form at present non-dominant sectors of society and are determined to preserve, develop and transmit to future generations their ancestral territories, and their ethnic identity, as the basis of their continued existence as peoples, in accordance with their own cultural patterns, social institutions and legal system." (Cobo, 1982: para 379: s. 50)

³ http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

underlättar tillförandet av riktade revitaliseringsinsatser utifrån olika förutsättningar och finna åtgärder som ökar antalet första och andra språkstalare av samiska språk. De samiska språken är också en symbol för identitet. Det finns idag en positiv attityd och trend till att vilja identifiera sig som same och det underlättar återerövrandet av samiska språket. Utifrån att fler och fler identifierar sig som samer ökar också behoven kring det språkliga och kulturella som kan vara berikande för alla.

Unga människor är den nya generationens identitets-, kultur- och språkbärare. Många barn och ungdomar är stolta över sitt ursprung men upplever dålig behandling på grund av sitt samiska ursprung och identitet (Omma, 2013). Språket är en viktig faktor som bidrar till en trygg identitet och just därför ligger fokus i denna förstudie bl.a. på samiska barns och ungdomars språkanvändning.

1. En förstudie om kartläggning av de samiska språken

1.1 Uppdraget

Regeringen beviljade 2014-09-11 Sametinget medel för att genomföra en förstudie som undersöker möjligheterna att finna mätmetoder som kan användas i en kartläggning av samiska språks utveckling. I arbetet ingår även att genomföra en mindre undersökning med fokus på samiska barns och ungdomars språkanvändning. Förstudien har genomförts vid Institutionen för språkstudier vid Umeå universitet och Samiskt språkcentrum i dialog med Institutet för språk och folkminnen (ISOF).

Mer detaljerade förutsättningar för förstudien enligt uppdraget har varit

- att den ska utgå från Unescos nio kriterier för hotade språk, som finns i utredningen SOU 2006:19 *Att återta mitt språk: Åtgärder för att stärka det samiska språket*,
- att den ska fokusera särskilt på barns och ungdomars språkanvändning, förskoleverksamhet samt skola och
- att den ska innehålla en mindre studie av barns och ungdomars språkanvändning

Förstudien tar sin utgångspunkt i de nio kriterier som Unesco, med stöd av lingvistisk forskning, identifierat som centrala i arbetet med hotade språks överlevnad. Dessa innefattar såväl samhälls- som individnivån och är:

- i vilken grad språket förs över till nästa generation,
- antalet talare,
- andel talare inom hela populationen,
- i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
- i vilken grad språket används i nya domäner,
- vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,
- språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,
- hur gruppens egna attityder är till det egna språket,
- samt vilket språkmaterial det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker

Ingen enskild faktor räcker för att bedöma tillståndet i ett språk. Men tillsammans kan dessa nio faktorer avgöra ett språks överlevnad och den typ av åtgärder som krävs för dess bevarande eller revitalisering.⁴

---

⁴ <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages/language-vitality/>

1.2 Överväganden om att definiera antal talare av samiska språk

I arbetet med förstudien visade det sig dock snabbt att komplexiteten i uppgiften att hitta mätmetoder för antal talare av samiska språk, alltså frågor som rör Unescos andra och tredje kriterium.

Att ta reda på hur många talare som finns av olika samiska språk låter sig inte göras på något enkelt sätt. För att göra sådana beräkningar skulle man behöva veta hur många samer det finns i landet, hur många av dem som talar samiska språk, vilka språk de talar och var de bor. Eftersom etnicitet inte registreras i svenska register går det idag inte att veta vem som är same och frågor om samiska språk skulle då behöva ställas till ett urval av hela landets befolkning.

I rapporten *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering* resonerar Diskrimineringsombudsmannen (2012:5) på uppdrag av regeringen om huruvida det skulle vara möjligt inom ramen för Undersökningar om levnadsförhållanden (ULF) (som genomförs årligen av Statistiska centralbyrån) att samla in statistik om tillhörighet till nationella minoriteter och användning av nationellt minoritetsspråk. Man konstaterar att regelverket skulle behöva förändras innan man kan införa nya variabler i ULF, och att detta skulle innebära ett ”paradigmskifte i svenska statens förhållningssätt till statistik” (s. 148). Man resonerar också om hur olika befolkningsgrupper har olika förväntningar på statistik och hur metoderna därför bör anpassas efter olika grupper. Samtidigt måste uppgifterna bli jämförbara och möjliga att följa över tid.

Med stöd i DOs rapport *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering* (2012:5) menar vi att en kartläggning av hur många samer det finns i Sverige och hur stor andel av dem som talar samiska också bör innefatta övriga nationella minoriteter. En sådan kartläggning, menar vi, ska bara genomföras om de nationella minoriteterna så önskar, på det sätt de önskar samt i syfte att arbeta mot diskriminering. Därför kommer Unescos andra och tredje kriterier, i form av exakta siffror på antal talare av samiska, inte att fokuseras i denna förstudie.

1.3 En kartläggning ska ge underlag för revitalisering av samiska språk

Syftet med föreliggande förstudie är alltså att undersöka möjligheterna att hitta mätmetoder för det samiska språkets utveckling. Dessa mätmetoder ska hjälpa till att ta fram information om språken som sedan kan ligga till grund för långsiktig språkrevitalisering.

Effektiva modeller för språkrevitalisering innehåller aspekter av både samhälle och individ. Ytterst är det individer som bär språk, men de förutsättningar som ges av det omgivande samhället bestämmer till stor del hur individernas språk kan utvecklas. Lingvisten Joshua Fishman (1991, 2001) har definierat åtta nivåer för revitalisering av hotade språk. Han föreslår att man stegvis ökar språkanvändningen från den mindre informella sfären, genom det lokala samhället där språkanvändning uppmuntras i alla situationer, till skolan och slutligen till full

användning i kontakt med myndigheter och i högre utbildning. På ett liknande sätt presenterar David Crystal sex faktorer som särskilt viktiga för att hotade språk ska kunna utvecklas. Dessa innefattar både kontextuella faktorer som majoritetskulturens normer och attityder till det hotade språket, minoritetens lagstiftade makt och självstyre och utbildningssystem och individuella faktorer som vikten av att kunna skriva språket och använda digital teknologi. På liknande sätt identifierar Grenoble och Whaley (2006) en mikronivå och en makronivå. På makronivå räknas externa faktorer såsom bl.a. lagstiftning, policyn (t.ex. som rör utbildning och skolgång) på extra-nationell, nationell, regional och lokal nivå. På mikronivå hittar man demografi, attityder, kulturella praktiker och förutsättningar för gruppen.

I regeringens utredning *Att återta mitt språk: Åtgärder för att stärka det samiska språket* (SOU 2006:19) ges mycket väl utvecklade resonemang om vad som krävs för att de samiska språken ska utvecklas och leva vidare. Man pekar bland annat på vikten av att man vänder språkbytesprocessen, dvs. den process där ”minoriteten överger sitt eget språk och i stället börjar tala majoritetsspråket i samhället, minoriteten byter språk och processen fullbordas. Språkbytesprocessen kan beskrivas som en process där ett språk stegvis förlorar funktioner, talare och uttrycksmedel” (SOU 2006:19, s. 62).

För att vända språkbytesprocessen måste man arbeta på flera olika plan samtidigt. Den svenska regeringen har, genom lagstiftningen, ett övergripande ansvar i denna fråga. Ett stort ansvar för detta arbete i Sverige åvilar också Sametinget, som ska bidra till utvecklingen av de samiska språkens användning och ställning i samhället, framför allt i det traditionellt samiska området. Sametingets språkcentrum genomför årligen en mängd aktiviteter för att öka användningen av de samiska språken. Även inom Sameskolstyrelsens verksamhet syftar verksamheten till att öka barns och ungas samiska språkkunskaper. Utöver detta pågår även ett ideellt språkarbete för att stärka de samiska språken.

Av tidigare utredningar, Unesco, Sametingets och sameskolornas arbete står det alltså klart att insatser både görs och behöver göras på olika nivåer i samhället. En kartläggning av samiska språk bör därför ta vid där tidigare utredningar och arbeten slutat och på djupet belysa och problematisera vilka reella möjligheter individer har att utveckla sina språkkunskaper. Dessutom menar vi att alla insatser som görs där urfolk på ett eller annat sätt kartläggs ska vara direkt relevanta för urfolket och även direkt återföra kunskap och resurser till samhället.

1.4 En kartläggning i två faser

I föreliggande förstudie resonerar vi om några sätt (mätmetoder) man kan använda för att kartlägga och analysera samiska språks utveckling inte bara på individnivån utan också på samhällsnivån. Vi föreslår att en kartläggning av samiska språk genomförs i två faser. Fas 1 fokuserar på samhällsnivån och vi ger förslag till hur man kan kartlägga och longitudinellt följa de förutsättningar samhället ger för individers språkanvändning. Fas 2 fokuserar på individnivån

och här föreslår vi att man använder sig av två mätmetoder (strukturerade intervjuer och språkliga analyser) som tillsammans både ger översiktlig och detaljerad information om var och hur samiska språk används, vilka attityder man har till språken, vilka hinder och möjligheter man ser för språkens användning och vilka behov man har för sina samiska språk. I Fas 2 resonerar vi också om alternativa modeller och komplexiteten i att hitta mämetoder för individnivån som är reliabla och valida, samtidigt som individernas personliga integritet skyddas och ett (forsknings)etiskt förhållningssätt möjliggörs.

2. Arbetets organisation

Ägare och samordnare för arbetet med förstudien är Sametinget, Samiskt språkcentrum. Samma aktör bör äga och samordna en kartläggningen vid planering och genomförande, detta enligt urfolksmetodologier med fokus på samiska folkets intressen, erfarenheter och målsättning. Enligt styrdokument ska Sametinget bidra till utvecklingen av de samiska språkens användning och ställning i samhället, framför allt i det traditionellt samiska området.

Samiskt språkcentrums arbete ska utgå från samernas behov av revitaliseringsinsatser. Språkcentrum ska samråda med andra samiska institutioner och organisationer för att samordna, komplettera och effektivisera arbetet med att revitalisera de samiska språken. Utvecklingsinsatser som utarbetas ska dokumenteras och kunskap om dessa ska spridas. Vidare har Sametinget, genom Samiskt Språkcentrum, en etablerad position i det samiska samhället, vilket är nödvändigt för att genomföra kartläggningen i fråga om delaktighet, förankring och inflytande.

Förstudien har genomförts vid Institutionen för språkstudier vid Umeå universitet och Samiskt språkcentrum i dialog med Institutet för språk och folkminnen (ISOF). Samiskt Språkcentrum tog i november 2014 kontakt med Umeå universitet med en förfrågan om samarbete rörande förstudien. En arbetsgrupp tillsattes bestående av docent Eva Lindgren (projektledare), Coppélie Cocq, forskare och Kristina Belancic, doktorand från Umeå universitet, Institutionen för språkstudier och HUMlab, Ingegerd Vannar, Sylvia Sparrok, Patricia Fjellgren och Anders Östergren från Samiskt språkcentrum och Jennie Spetz från Institutet för språk och folkminnen. Gruppen har träffats vid fyra tillfällen och däremellan arbetat tillsammans via sociala medier genom en gemensam dokumentplattform.

En extern och en intern referensgrupp har knutits till arbetsgruppen för att tillföra ytterligare erfarenheter och kompetenser utifrån tidigare liknande kartläggningar såväl inom landet som i andra länder. Den externa gruppen har bestått av Jon Todal, Sámi Allaskuvla i Norge, Marit Solstad, Nordlandsforskning i Norge, Mikael Svonni, Tromsø universitet i Norge, Björn Brodin, Diskrimineringsombudsmannen DO. Den interna referensgruppen har bestått av forskare och doktorander inom samiska studier vid Umeå universitet.

2.1 Rapportens upplägg

Föreliggande rapport innehåller förutom de inledande delarna i Avsnitt 1 och 2:

- Avsnitt 3 med en översikt över kartläggningar av urfolksspråk som genomförts i Sápmi och i andra länder för att ge en fylligare bild av hur man kan genomföra den här typen av kartläggningar, vilka hinder man kan stöta på och hur man har valt att lösa dem.
- I avsnitt 4 presenteras den särskilda undersökningen av barns och ungas språkanvändning som ett ytterligare underlag för en kartläggning av samiska språk. Undersökningen bygger på ett enkätmaterial där 27 nordsamisktalande barn och ungdomar besvarat frågor om sina språk, sitt språkbruk och sina attityder till språk.
- Avsnitt 5 är den centrala delen av rapporten som presenterar och motiverar en plan för hur en kartläggningen av samiska språks användning kan genomföras. Vi föreslår här två faser där Fas 1 fokuserar på vilka förutsättningar som finns att använda samiska språk och Fas 2 fokuserar på användning av samiska språk
- Avsnitt 6 presenterar slutligen en tidsplan med budget för genomförande av kartläggningen.

3. Exempel på tidigare kartläggningar

3.1 Den samiska språksituationen

I detta avsnitt presenteras tidigare kartläggningar, vetenskaplig forskning, myndighetsrapporter och utredningar om språksituationen för samiska och andra urfolksspråk ur ett internationellt perspektiv. Alla dessa publiceringar har olika uppdrag utifrån syfte, intresse och mål. Utredningar t.ex. ges i uppdrag av regeringen med ett tydligt avgränsat uppdrag och ofta med mål om ny eller förändrad lagstiftning. Myndighetsrapporter lämnas varje år till regeringen och innehåller analyser och rekommendationer till förbättringar. Vetenskaplig forskning skiljer sig genom att man fördjupar sig i ett ämne och försöker finna lösningar till olika företeelse genom vetenskapliga metoder och analyser.

I svenska regeringens utredningen *Att återta mitt språk: Åtgärder får att stärka det samiska språket* (SOU 2006:19, s. 105-114) redovisas resultat från en enkätstudie rörande den samiska språksituationen i Sverige. Resultaten bygger på Sametingets röstlängd och lyfter fram bl.a. antal samisktalande i Sápmi. Av de som besvarade enkäten svarade 25 procent att de talar samiska utan svårigheter. Cirka 55 procent saknade kunskaper i samiska, medan cirka 28 procent hade kunskaper i nordsamiska och cirka 8 procent hade kunskaper i lulesamiska och cirka 10 procent kunskaper i sydsamiska. Undersökningen visade vidare att det finns skillnader mellan olika geografiska områden och att samiskan oftast används hemma och i sammanhang med familjen. Det lyftes fram att samer i åldersgruppen 30-59 har bättre språkkunskaper än yngre (18-29) och att mer än 60 procent av dem i den äldsta gruppen (60-) pratar samiska.

Studien visar också tendenser till att människor i de yngsta åldersgrupperna har börjat lära sig samiska.

Resultaten visar också att renskötsel och de samiska språken är nära sammankopplade och att fler i den gruppen har kunskaper i samiska än de samer som inte har anknytning till renskötseln. Slutligen ges det förslag till att fler familjer endast skulle prata samiska hemma för att överföra språket till nästa generation. I undersökningen beskrivs faktorer som påverkar språkbyte och språkbevarande på olika nivåer dvs. samhällsnivå, gruppnivå och individnivå. Resultatet som lyfts fram är att samiskan befinner sig i en språkbytesprocess.

I samma utredning *Att återta mitt språk: Åtgärder för att stärka det samiska språket* (SOU 2006:19, s. 179-ff) redovisas även en särskild studie av språkanvändning i det sydsamiska området. I denna studie har man ett delvis annorlunda tillvägagångssätt än i rapporten *Språksituationen för samerna i Sverige* (SOU 2006:19). Istället för att utgå enbart från registerdata för att hitta informanter som kunde svara på enkäter valde man att gå via det samiska samhället och distribuerade enkäterna via samiska nätverk som samebyar och sameföreningar. Detta kompletterades sedan med utskick till enskilda personer baserat på ett urval ur röstlängden. Man fick svar på 1051 av ca 2200 utskickade enkäter, alltså en svarsfrekvens på knappt 50 procent. Man får också ett utförligt resonemang om röstlängden som ett "trubbigt verktyg" (SOU 2006:19, s. 170) för kartläggningen. För att bli upptagen i röstlängden måste man ansöka, deltagande är frivilligt vilket innebär att man då också kan välja att avstå från att registrera sig. Vidare måste personer uppfylla vissa krav för att upptas i längden. Trots att röstlängden inte kan jämföras med antal samer i Sverige kan den användas som en indikator inom vilka geografiska områden det kan finnas samer.

Dessa utredningar ger en indikation på proportionen talare i den samiska befolkningen. Men urvalet och svarsfrekvensen gör siffrorna osäkra. Säkert är i alla fall att endast en mindre del av den samiska befolkningen behärskar språken, särskilt tydligt är det för de sydligare varieteterna.

En myndighetsrapport om *Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar* (2008), som togs fram i samarbete mellan Barnombudsmannen i Sverige, Barneombudet i Norge och Barnombudsmannen i Finland, har visat att en del ungdomar tycker att samisk undervisning bör öka eftersom allt fler elever tappar sina samiska språk. Metoden för denna rapport bygger på en inledande workshop. I rapporten ingår även en referensgrupp i frågor som rör barn och ungdomar. Studien visade att ungdomar var missnöjda med samiska läromedel främst eftersom det inte finns tillräckligt mycket producerat på samiska. För att kunna lösa detta problem och för att ge barn bättre möjligheter att förbättra sina språkfärdigheter föreslås ökad produktion av läromedel på samiska. I samma undersökning framkom att en av de vanligaste orsakerna till att många barn kände sig frustrerade var lärarbrist i ämnet samiska samt lärare som de uppfattade inte kunde undervisa eller/och prata samiska.

För att möta barnens negativa upplevelser av sin samiska språkutveckling har ett antal projekt lyft fram de samiska språkens status. I boken *Jag tar tillbaka mitt språk* (Juuso, 2013) utgiven av Sametinget redogörs bland annat en rad olika språkinsatser som leder till ökade språkfärdigheter och större flyt i samiska. Syftet är att få flera människor att ändra inställning, från att vara passiva till aktiva samiska talare och därmed öka antalet talare.

I den norska forskningsutdienen *Samisk språkundørsøkelse* (Solstad, m.fl. 2012) granskades språkkunskap i samiska, i vilka sammanhang språket används och i vilken mån språket används i utbildning, arbete och förvaltningsområde. Denna studie delas i två olika delar: den ena baserar på 12 kommuner som fungerar som enhet för fallstudierna eftersom de har olika offentliga och privata arenor där språket används. Den andra bygger på enkätsvar från närmare 2000 samer. Tillsammans ger de två olika delarna empiriska utgångspunkter för att skildra situationen för samiska språk i Norge.

Den kvantitativa analysen bygger på enkätsvar och kartlägger deltagarnas språk utifrån följande områden:

- a. Kartläggning av deltagarnas samiska språkkunskaper
- b. Kartläggning av hur och när samiska används (på vilka arenor)
- c. Kartläggning av föräldrarnas språkval för sina barn
- d. Kartläggning av behov för språkinläring och språkutveckling

Enkäter skickades ut till 5 000 av de nästan 14 000 registrerade personer i Sametingets röstlängden. Eftersom antalet sydsamer och lulesamer är mycket lägre än nordsamer gjordes ett strategiskt urval för att få ett tillräckligt underlag för att kunna se situationen för dessa språk. Enkäten skickades ut till alla som var registrerade i röstlängden och var bosatta i de lulesamiska och sydsamiska kommunerna. Resten av landet definierades som huvudsakligen nordsamiska och från dessa drogs ett slumpmässigt urval av 28,6 procent. 1986 personer svarade på enkäten, som gav en svarsfrekvens på nästan 40 procent, men de slumpmässiga svaren varierade mellan 20 och 45 procent i olika kommuner och områden.

Ett problem som uppstod i undersökningen var att den, på grund av den låga svarsfrekvensen, inte kunde visa helt korrekta siffror på hur många samer som behärskade samiskan. Syftet med undersökning var dock att kartlägga om och i vilken utsträckning språket används och inte bara att visa helt korrekta siffror på antal talare. Undersökningen visar att nästan hälften av nordsamerna som svarade på enkäten kunden språket ganska bra men att bara en tredjedel av syd- och lulesamer behärskade språket på samma nivå. De två stora nordsamiska förvaltningsområdena Kautokeino och Karasjok skiljde sig från resten av landet då nästan alla svarande från dessa områden angav att de behärskade språket och använde samiska i offentliga

arenor och på olika individ-, grupp- och samhällsnivåer. Vidare visar undersökningen att fler unga än äldre samer behärskar sydsamiska. I nord- och lulesamiska har åldersgruppen mellan 30-50 de lägsta språkkunskaperna. Slutsatsen som kan dras från denna studie är det finns enorma skillnaderna i språkkunskaper, användning av samiska språk i olika arenor, och attityder till språk i olika geografiska området. Detta innebär att åtgärder måste anpassas till specifika omständigheter och man föreslår ökat utbud av distansundervisning på samiska. Ytterligare visar denna undersökning att antalet sydsamiska, lulesamiska och nordsamiska talare har ökat bland unga människor. Detta är en positiv utveckling, samtidigt som undersökningen också visar att fler personer väljer norska fast det hade funnits möjlighet att använda samiska. Anledning till att samiskan väljs bort är bland annat att många upplever att de inte behärskar språket tillräckligt bra.

Ett liknande vetenskapligt projekt gjordes på Kolahalvön, Ryssland, (Scheller, 2007, 2011) där de samiska språken dokumenterades ur ett lingvistiskt och sociolingvistiskt perspektiv. Huvudsyftet med undersökningen var dels att ge en överblick över samisk språk användning i Ryssland, dels att utifrån resultatet skapa språkrevitaliseringsmodeller. Kvalitativa och kvantitativa undersökningar bekräftar att de samiska språken i Ryssland är hotade och att det behövs välutbildade lärare, språkkurser och möjligheter att kunna aktivt använda språken.

I Sametingets språkpolitiska handlingsprogram (2004) fastslogs att alla samer har rätt till sitt språk och rätt att utveckla och använda språket inom alla domäner. Vidare ska de samiska språken utvecklas till kompletta och samhällsbärande språk. Sedan år 2000 är minoritetspolitiken ett eget politikområde i Sverige. Genom Lag 2009:724 om nationella minoriteter och minoritetsspråk har samiska ett lagstiftat skydd. I en enkätundersökning (SOU 2005:40) lyfts behovet för undervisning i förskola och skola i och på samiska.

Styrelsen för psykologiskt försvar har genomfört en undersökning av medieutbudet, inom TV, radio, tidningar och elektroniska nyhetssidor i Sverige för minoriteter (*Minoritetsmedier och minoritetsmediepolitik i Sverige* (Camauër, 2005)). Syftet med denna kartläggning var att beskriva de minoritetsmedier som produceras i Sverige samt deras produktions- och institutionella villkor. Studien belyste ytterligare frågan om hur Sverige förvaltar sitt offentliga ansvar för den etniska integrationen på medieområdet. Genom telefonintervjuer, e-mail och postenkäter samlade man in generella uppgifter om olika befintliga aktiva minoritetsmedier. Intervjuerna genomfördes skriftligt, digitalt och muntligt utifrån ett frågeformulär på svenska och engelska då några intervjupersoner inte kunde svenska. Detta frågeformulär omfattade kontaktuppgifter samt frågor rörande bl.a. de olika mediernas publicerings-/sändningsspråk, startår, upplaga, produktionsort, mm. Det framkom att Sverige saknar en sammanhållen minoritetsmediepolitik och att olika minoritetsmedier har olika förutsättningar, dvs. att finansieringen mellan olika medier är ojämnt fördelade. När det gäller samiskan visar

undersökningen att sändningarna omfattar 9 timmar per vecka, varav 4 timmars rikssändningar och 5 timmars regionala sändningar.

Sametinget har i februari 2013 antagit ett Samisk mediapolitiskt handlingsprogram (2013) som framför att samerna som urfolk har rätt att upprätta egna medier på sina egna språk och staten ska trygga att offentligt ägda medier återger urfolkens kulturella mångfald.⁵

3.2 De internationella (urfolks-) språksituationer

En kartläggning över urfolksspråk i Australien (*National Indigenous Languages Survey Report*) genomfördes 2004 med syftet att kartlägga urfolksspråk och språkinstitutiv samt att föreslå åtgärder utifrån kartläggningens resultat. Det finns 250 olika urfolksspråk i Australien och endast 145 språk talas fortfarande. Cirka 110 av dessa 250 språk kategoriseras som hotade, och endast 18 av dessa talas i alla åldersgrupper.

Syftet med kartläggningen var inte att visa korrekta siffror på antal talare utan snarare att peka på den kritiska språksituationen för Australiens urfolk. Kartläggningen visar att situationen för urfolksspråk är mycket allvarlig och att åtgärder. Med utgångspunkt i Unescos nio kriterier utformades online enkäter, telefonintervjuer, individuella och gruppintervjuer för att samla in data. Det visade sig dock att enkäten var för omfattande, vilket medförde att många personer inte hann fylla i enkäten inom tidsramen. De olika intervjuerna genomfördes i samarbete med deltagarna, språkcenter, skolor och olika organisationer sprida över hela Australien. Svarefrekvensen var mycket varierande, vilket berodde på olika faktorer som bl.a. att liknande enkäter redan gjorts och därmed försvårade motivation att delta i den aktuella undersökningen.

Kartläggningen fick ett positivt bemötande då deltagarna fick förfrågan om hur denna skulle genomföras i deras regioner. Att deras kunskap inkluderades i processen på det sättet blev uppskattat. Vissa deltagare uttryckte däremot en viss oro gentemot kartläggningen. Faktorer som bidrog till detta är dels bristen på återkoppling och relevans för samhället i tidigare undersökningar, dels att dessa gjordes av utomstående forskare. Forskare som genomfört kartläggningen 2004 hade genom regelbunden uppdatering och återkoppling om användning av data försökt bygga upp en relation med deltagarna. Detta gjordes i syfte att öka deltagarnas förtroende, bekräfta att insamlade data skulle användas på lämpligt sätt och att återkoppla utifrån resultaten.

Kartläggningen ger också ett antal rekommendationer, bl.a. att etablera regionala och nationella urfolksspråkcentra och att utveckla ett nationellt urfolksspråkpolicy. Utifrån denna kartläggning och tidigare rapporter om urfolksspråk har den australienska regeringen förbundit sig att ta itu med det allvarliga problemet som språkförlust bland urfolk utgör. Kartläggningen ledde till att

---

⁵ http://www.sametinget.se/54516?file_id=1

den australienska regeringen 2009 uttryckte sin vilja att bevara inhemska språk och sträva efter att hålla urfolksspråk starka och levande, samt efterlyste ett bättre samarbete mellan urfолksorganisationer som sysslar med språkprogram, statliga myndigheter, forskningsinstitutioner och utbildningsenheter.

År 2014 genomfördes en ny kartläggning över urfolksspråk i Australien (*National Indigenous Languages Survey Report 2*). Denna omfattar inte lika mycket information som rapporten från 2005, men följer den tidigare kartläggningens upplägg. Kartläggningen 2014 syftade till att samla in information rörande urfolksspråk i Australien. Syftet med kartläggningen var att fokusera på urfolks hälsa, aktiviteter som används för att stödja urfolksspråk, attityderna till språken, och de mest effektiva språktåtgärder som kan vidtas för att upprätthålla språkbruk. Trots olika språktåtgärder visar denna kartläggning att allt fler urfolksspråk försvinner och idag pratas endast 15 språk av alla åldersgrupper (tre språk färre jämfört med den tidigare kartläggning).

Kartläggningens metodologi och enkäter utarbetades i samarbete med Australiensiska forskningsinstitutet för aboriginer och torressundöbor (AIATSIS), Kulturdepartementet (Ministry of the Arts) och olika organisationer för att fokusera på urfolksspråk, språkaktiviteter och syn på urfolksspråk. Utifrån detta designades två enkäter: den ena undersöker språkaktiviteter och den andra undersöker språkattityder. I båda enkäter deltog 75 organisationer som t.ex. urfolksföreningar, andra föreningar och universitet som resulterar i att sammanlagt 288 deltagare deltog i båda enkäterna. Resultaten i den första enkäten indikerar att de språken som betraktades som levande språk nu visade tecken på minskad språkanvändning, medan andra språk fått en ökad språkanvändning. Den andra enkäten framhåller att inte bara förlusten av kultur påverkas av brist på muntlig färdighet, utan också att välbefinnande och identitet påverkas av språkförlust. I enkäten kom det fram bl.a. att mer än 90 procent av alla deltagarna tyckte att språkanvändning var starkt kopplad till deras identitet.

Kartläggningen presenterar också olika rekommendationer som t.ex. att regeringen i Australien bör tilldela medel till språkaktiviteter som en del av hälsoprogram och att utbildningsenheter ska samarbeta med urfolksföreningar och organisationer för att kunna implementera kunskap om urfolksspråk. Dessutom bör regeringen satsa på att utveckla lämpliga undervisningsmetoder tillsammans med experter och anpassa olika policydokument utifrån urfolkens behov.

År 1990 och 1991 undersökte Assembly of First Nations (AFN) språkanvändning bland Kanadas urfolk. Resultaten publicerades i två rapporter: *Towards Linguistic Justice for First Nations* (1990) och *Towards Rebirth of First Nations Languages* (1992). Resultaten var mycket oroande: undersökningen visade att 50 av ungefär 53 språk i Kanada var på väg att dö ut. Undersökningen visade också att endast en tredjedel av 151 undersökta kommuner (av ca 630) kunde sägas att ha ett levande språk (dvs. att minst 80 procent i alla åldersgrupper talar sitt

modersmål) eller stabilt språk (dvs. minst 60 procent i alla åldersgrupper talar det flytande). I en fjärdedel av kommunerna var språket nedåtgående vilket innebar att det fanns en minskning av antalet talare i varje åldersgrupp. Man uppskattar att minst 80 procent av Kanadas språk är på väg att dö ut och många urfolksspråk har endast ett fåtal talare kvar. År 2011, 20 år senare gjordes en liknande undersökning av Statistics Canada som visade att situation för urfolk inte förändrats. Allt fler av Kanadas urfolk förlorar sitt språk, sin tradition och sin kultur och det är oftast endast utbildningsenheter som arbetar för språkrevitalisering. Syftet med båda undersökningar var att lyfta fram den allvariga språksituationen för Kanadas urfolk och inte att presentera exakta antal talare.

I alla undersökningar har utbildningsenheter haft en betydelsefull roll när det gäller språkrevitalisering, lämpliga undervisningsmodeller för urfolk och språkattityd. Olika urfolksgrupper har olika behov och därför måste man identifiera olika språkstrategier, språkmodeller och språkprogram. Samtliga kartläggningar uppmärksammar att det behövs mer resurser för att möjliggöra sådana språkinitiativ.

3.3 Implikationer för en kartläggning av samiska språk

I arbetet med att föreslå hur en kartläggning av samiska språk skulle kunna genomföras är erfarenheter från tidigare, liknande kartläggningar viktiga för att, till exempel, identifiera metoder och indikatorer, och för att definiera svårigheter i genomförande av kartläggningar av urfolksspråk.

Flera kartläggningsarbeten har använt sig av enkäter och olika typer av intervjuer. Dessa insamlingsmetoder har flera utmaningar, som t.ex. låg svarfrekvens och svårigheten att nå hela målgruppen. Vidare finner vi att en kombination av observationer och intervjuer i denna kartläggning bidrar till en djupare förståelse av vilka möjligheter och hinder som finns för individer att använda samiska språk i alla domäner i samhället och i vardagen. Detta resonemang utvecklas vidare i avsnitt 5.2.

Regeringens utredning från 2006 (SOU 2006:19) problematiserar användningen av Sametingets röstlängd som register för att nå personer som bör inkluderas i en kartläggning av de samiska språkens användning. Författarna beskriver röstlängden som ett "trubbigt verktyg" (SOU 2006:19, s. 170) för kartläggningen bland annat på grund av de krav som måste uppfyllas för att upptas.

Vi föreslår att en ny kartläggning av samiskans språksituation bör fokusera på att undersöka hinder och möjligheter för användning av språken samt attityder till språken. Vi bedömer detta kan nås bäst genom observationer och intervjuer för att undersöka kvalitativt språkens nuvarande situation och identifiera var och hur revitaliseringsinsatser behövs.

Vi föreslår ett samarbete med olika aktörer i hela Sápmi i syfte att uppmärksamma samernas språksituation på olika nivåer och i olika domäner. Ett tätt samarbete och användning av olika mätmetoder kommer även att ge detaljerad information om vilka behov som finns för att kunna använda, stärka och utveckla samiska språk. Utifrån detta kan man sedan utveckla språkinlärningsstrategier, revitaliseringsmodeller, förstå språkattityder samt revidera styr- och policydokument som kan nå fler som är i behov av och är intresserade i revitaliseringsinsatser.

4. Undersökning av barns och ungas språkanvändning

I uppdraget att genomföra föreliggande förstudie ingick också “att genomföra en mindre undersökning med fokus på samiska barns och ungdomars språkanvändning”.

Undersökningen, som presenteras nedan, är baserad på nya analyser av material insamlat inom ramen för forskningsprojektet *Literacitet i Sápmi: flerspråkighet, revitalisering och literacitetsutveckling i ett globaliserat Norden* (VR 2011-6153). Undersökningen har genomförts av Eva Lindgren, Asbjørg Westum, Hanna Outakoski och Kirk Sullivan, alla från Institutionen för språkstudier vid Umeå universitet. Projektets huvudsyfte är att undersöka vilken betydelse språkliga och sociokulturella faktorer har för nordsamisktalande elevers skrivande på nordsamiska, det nationella språket, dvs. finska, norska eller svenska, samt engelska. Eleverna, mellan 9 och 18 år, skrev argumenterande och beskrivande texter i skolmiljön på tre språk, totalt sex texter var. Vidare ombads barnen och deras föräldrar, lärare och rektorer att besvara en enkät om språkanvändning, undervisning och attityder och rektorer och lärare intervjuades. Ett mindre antal elever fyllde också i en språkdagbok under en veckas tid. Analyserna innefattar såväl textanalyser av styrdokument, som kvalitativa analyser av intervjudata, sammanställning av enkätsvar, lingvistiska analyser av språket i texterna, kognitiva analyser av flyt i skrivandet och funktionella analyser av meningsskapande och identitet.

Inom ramen för projektet har, som nämndes ovan, en enkätstudie genomförts med deltagande barn och ungdomar. Enkäten bygger på det enkätmaterial för läsvanor och attityder till läsning som används i den internationella PIRLS-studien (Progress in International Reading Literacy Study, <http://pirls.bc.edu>). I projektets omarbetade enkätversion fokuserades också skrivande, flerspråkighet och språkanvändning. Här kommer vi att rapportera resultat från ett antal frågor som rör just attityder till samiska och språkanvändning där samiska står i centrum.

Föreliggande undersökning omfattar projektets samtliga enkätsvar från svenska Sápmi där totalt 27 nordsamisktalande barn och ungdomar i åldrarna 9-18 år från fem olika skolor besvarade enkäten. Totalt deltog 28 barn och unga från Sverige i studien men en av dem lämnade inte in enkäten. Enkäterna samlades in i samband med besök vid respektive skola då även andra delar

av projektet genomfördes. Såväl barnen som deras föräldrar, lärare och rektorer var väl informerade om studien, att deltagande var helt frivilligt, att man när som helst kunde avbryta sitt deltagande, och samtliga hade skrivit under medgivande för deltagande.

Eftersom det i vissa åldersgrupper i materialet finns få deltagare har vi här delat in samtliga 27 deltagare i två bredare åldersgrupper: 9-13 år och 15-18 år. I den yngre gruppen återfinns 10 av deltagarna och i den äldre gruppen 17 av deltagarna. Den yngre åldersgruppen motsvarar årskurs 3-6 i grundskolan och den äldre gruppen årskurs 9 och gymnasiet. Ett krav för deltagande i studien var att man talar nordsamiska, då texter skulle skrivas bland annat på nordsamiska. Detta innebär att de barn och ungdomar som besvarat enkäten i någon mån kan ses som ett positivt urval då de både anser sig behärska språket och deltar på frivillig basis. Om man inte anser sig behärska språket nog för att skriva en text är det inte heller så troligt att man vill delta i en studie av det här slaget vilket också bör tas i beaktande vid tolkning av resultaten.

Nedan redovisas först en sammanfattning av resultaten vilket följs av implikationer för en kartläggning av samiska språk. Sist redovisas varje delfråga i detalj. Enkätsvaren redovisas under fem teman: modersmål, attityder till samiskan, samiska hemma och i skolan, samiska och medier samt läsande och skrivande. Vi redovisar endast beskrivande data i exakta antal eller procent per grupp. Inga statistiska analyser har genomförts då deltagarantalet och gruppernas sammansättning ej möjliggjort detta.

4.1 Sammanfattning av resultaten och diskussion

De barn och unga som besvarade enkäten visar en bild av användning av samiska som bekräftar att samiskan främst används i samtal med äldre släktingar och där samiskan i huvudsak verkar fungera som ett andra språk. Svenskan används mer än samiska i de flesta sammanhang enkäten tog upp.

I skolan användes samiskan i mindre utsträckning än i hemmet, såväl under lektionstid som på rasterna. Bara 12 av 27 barn och ungdomar angav att de använde samiska i skolan, fem av dessa var från den yngre åldersgruppen och sju från den äldre gruppen. Man kan notera att alla de yngre barnen gick i någon av de fem sameskolorna medan de äldre barnen gick i årskurs nio eller i gymnasiet. I sameskolornas läroplan finns ett garanterat antal undervisningstimmar för samiska (Skolverket, 2010) och man skulle därför kunna anta att de nio barnen från dessa skolor också skulle ange att de talar samiska i skolan. Dock var det fyra av dem som sa att de aldrig talade samiska i skolan. Vi vet inte vad detta beror på, eller om barnens uppfattning skulle överensstämma med lärarnas då vi ännu inte haft möjlighet att diskutera resultaten med lärare eller elever. Svaren pekar dock på ett stort behov av ytterligare kunskap om förutsättningarna för samiska språk i skolmiljön och hur de relaterar till barnens övriga språkliga miljöer utanför skolan. För de äldre barnen finns ingen garanterad timplan för samiska språk; timantalet för undervisning i samiska språk beror på hur respektive skola väljer att erbjuda undervisning i

språken. Det är möjligt att några av ungdomarna inte studerade samiska språk vid tidpunkten för enkäten och/eller att några inte ville eller vågade använda sin samiska i skolan. Fem av de sju ton ungdomarna hade också angett att de är rädda för att tala samiska.

Vidare visade enkätstudien att barnen och ungdomarna i studien lyssnade en hel del på musik på samiska men också att de läste, såg på TV och spelade spel i väldigt liten utsträckning på samiska. Detta reflekterar i stort det bristande utbud som finns av samiskt material i form av böcker, tidningar, TV program dessa medier (Camauër, 2005). Däremot har utbudet av musik på samiska ökat under de senaste åren. Enligt Samiskt språkcentrums Lägesrapport, 2014 har antalet utgivna album med låtar på samiska ökat från 4 stycken till 12 stycken år 2013 och 12 stycken år 2014. Man skriver också om betydelsen detta har för unga same: "Den sydsamiska artisten Jon Henrik Fjällgren vann Talang 2014 och blev ett youtube-fenomen. Det skrevs om honom till och med i USA. Det positiva med Jon Henrik Fjällgren och andra artister är att deras framgångar underlättar acceptansen att vara same och därigenom främjas revitaliseringen."⁶

Samtidigt som många av enkätsvaren bekräftar tidigare bilder av hur samiska språk används, visar svaren också någonting nytt. Samiska är ett språk man är stolt över att kunna, man vill inte längre gömma sitt språk och det är inte många som är rädda för att använda språket. Samiska är i hög grad ett modersmål, även om man inte talade samiska innan man började skolan. Detta visar att barn och unga har skapat en identitet där både svenska och samiska inryms och där samiskan fyller en viktig funktion.

Resultaten visar en komplex bild av hur barn och ungas attityder till samiska är positiva och där de också tar makten över språket där de har möjlighet, till exempel via chat. Dock visar resultaten också att det inte verkar finnas tillräckligt stöd för deras språkanvändning i det omgivande samhället. De läser lite, ser lite på TV och pratar mer svenska än samiska i skolan. I en studie av urfolksungdomar i USA beskriver McCarty, Romero-Little, Warhol och Zepeda (2009) en liknande bild av ungas språkanvändning och attityder. Å ena sidan är ungdomarna stolta över sina språkkunskaper och sitt urfolksarv, å andra sidan är det i huvudsak engelska de använder i sin vardag. Många känner också att det är majoritetsspråket engelska som kommer att ge dem mest fördelar i framtiden. Författarna menar att de unga med sina val skapar en implicit språkpolicy där deras kommunikativa repertoarer innefattar både majoritets och minoritetsspråk, men också att de unga måste stöttas av det omgivande samhället för att kunna ta kommandot över sitt språk.

"The conditions in which young people's decisions about language are made can alternately empower them to take the risks necessary to sustain a minoritized language or constrain their choices and imagined futures. [...] our research shows youth to be informed,

---

⁶ Lägesrapport 2015, s.22 <http://www.sametinget.se/86325>

thoughtful, and vested stakeholders in Indigenous language reclamation [...] they are positioned as de facto language policy makers whose choices are highly consequential for future generations of language learners. But youth cannot single-handedly counter the myriad pressures on their language practices; they need support from more powerful language policy authorizing agents.” (McCarty et al, 2009: 304)

4.2 Implikationer för en kartläggning av samiska språk

Det kanske viktigaste resultatet av enkätstudien är att barn och unga vill använda sin samiska och att de också finner vägar att göra det. Framförallt verkar sociala medier vara ett språkanvändningsområde man har anammat. Barn och unga har alltså själva hittat ett område där de vill och kan använda samiskan.

Med sina val visar de unga i vår studie att de vill ta makten över sitt språk. De vill använda samiska och de hittar också sätt att göra det som passar dem. Med sina val är de, liksom ungdomarna i McCarty *et als* studie (2009) också medskapare i en språkpolitik som är av största vikt för de samiska språkens framtida överlevnad. Barn och unga idag är den generation som ska bära de samiska språken in i framtiden och det är därför av största vikt att de ges den makt och det stöd som behövs.

På basis av resultaten rekommenderar vi därför att en kartläggning på djupet studerar hur ungdomar använder sina språk, hur de kommunikativa repertoarerna kan beskrivas, vilka attityder de har till språken, hur de ser på framtiden, vilken nytta de tänker att de kommer att ha av sina språk och hur de önskar att språken ska kunna användas. På så sätt kan man få en bild av ungdomars implicita språkpolicy och också kunskap om hur den kan stötts på ett effektivt sätt.

Idag verkar samhället inte i tillräcklig utsträckning kunna erbjuda möjligheter för barn och unga att exponeras för samiska i form av böcker, TV, filmer, spel etc. Tidigare forskning har visat att exempelvis TV, datorspel och musik är viktiga redskap för språkutveckling (Lindgren & Muñoz, 2013; Sundqvist, 2009). Därför rekommenderar vi att kartläggningen innefattar en fördjupad studie av de möjligheter barn och unga har att exponeras för samiska språk utanför skolmiljön.

Resultaten visar också att de barn och unga som svarade på enkäten i förhållandevis liten utsträckning använder samiska i skolan. En kartläggning bör därför på djupet undersöka vilka hinder och möjligheter som finns för att använda samiska i skolan. Detta bör innefatta styrdokument och språkpolicy såväl som skolans praktik och attityder. För att kunna göra effektiva insatser inom skolområdet är det viktigt att få en bredare och djupare bild av hur de juridiska ramarna, lärarnas förutsättningar, utbildning och fortbildning, tillgång till material på

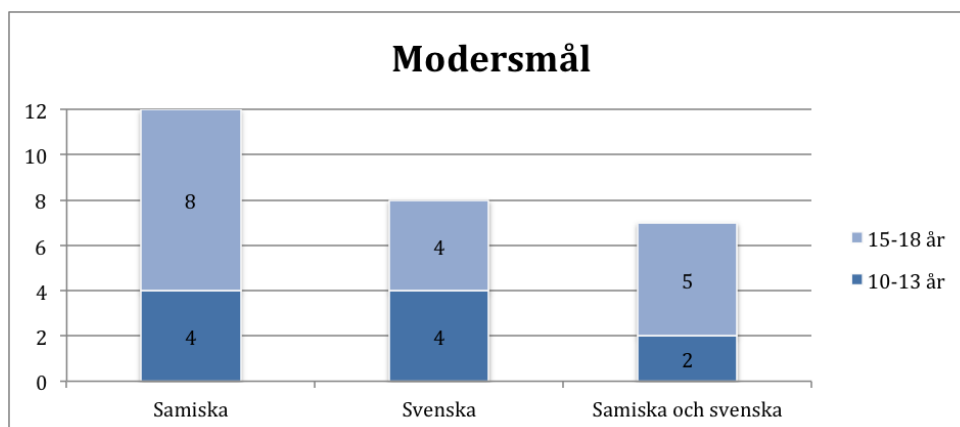
samiska för olika ämnen, attityder etc. påverkar lärare och elevers språkval, och därmed implicita språkpolicy, i den dagliga verksamheten.

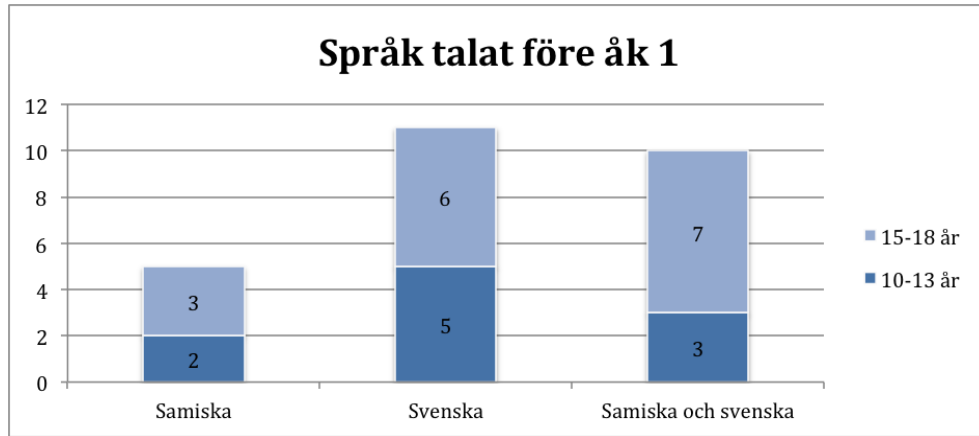
Slutligen bör en kartläggning ge större förståelse för de möjligheter barn och unga har i sin hela vardag att använda samiskan. Resultaten visade att man använder samiska språk i hemmen men att det verkar vara den äldre generationen som ansvarar för den största delen av språkanvändningen. Vi föreslår därför att en kartläggning också innefattar språkanvändning bland en större del av befolkningen för att få en bättre bild av vilka åldersgrupper som använder samiskan och deras tankar om hur språken kan utvecklas. Resultaten visade också att samiska språk användes relativt lite på fritiden. Därför bör man kartlägga samiskans synlighet i samhället för att förstå hur samiska språk syns i barns (och vuxnas) vardag, samt hur samiska språk används i barns och ungas fritidsaktiviteter (sport, musik etc).

4.3 Sammanställning av enkätsvaren

4.3.1 Modersmål

Figur 1 visar en sammanställning av två flervalfrågor ur enkäten: *Är ditt modersmål? (Om du har fler språk i hemmet och är två eller flerspråkig, markera alla passande språk) samiska, svenska, finska, norska, engelska, jag är flerspråkig, annat och Vilket/vilka språk talade du innan du började i skolan? Om du talade flera språk innan du började skolan kan du kryssa för mer än ett språk, samiska, svenska, finska, norska, engelska, annat.*

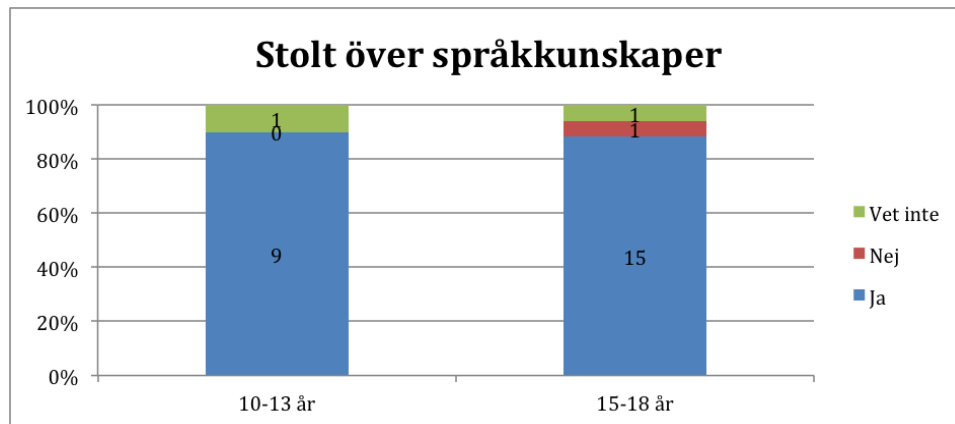

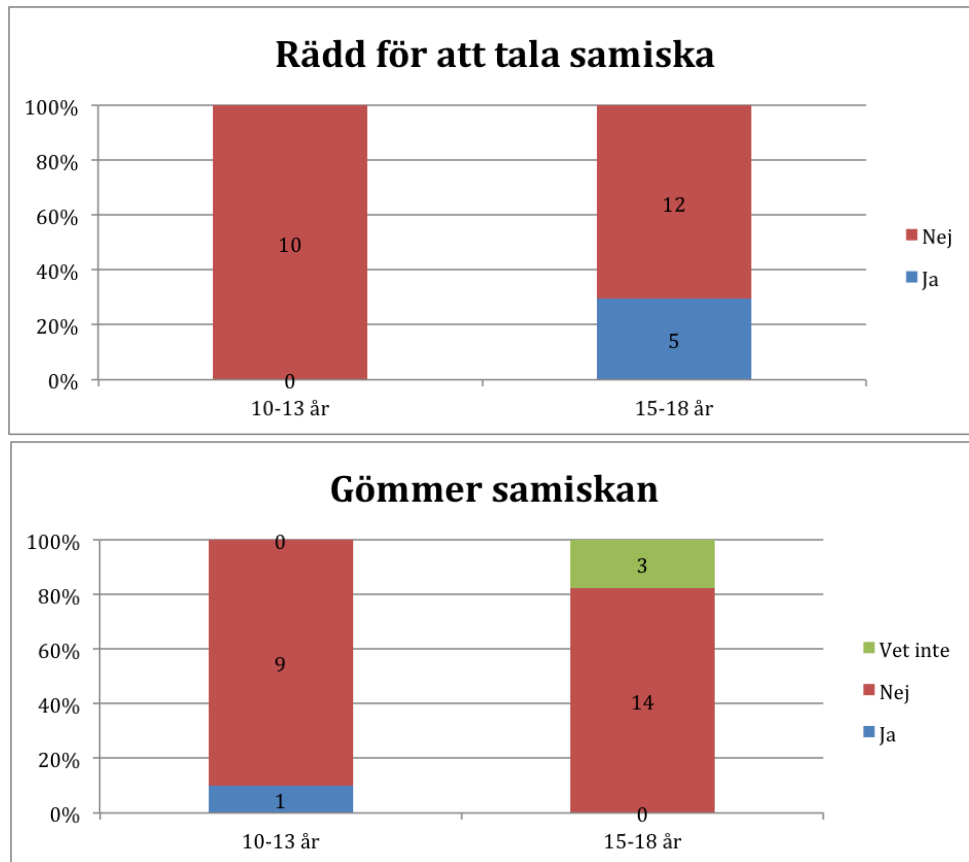
Figur 1. Barn och ungdomars modersmål idag samt språkanvändning före årskurs 1 påbörjades, uppdelade på språk och ålder (N=10 för gruppen 10-13 år och N=17 för gruppen 15-18 år).

En majoritet av barnen, 19 st, anser sig ha samiska som sitt enda modersmål eller som ett av sina modersmål tillsammans med svenska. Åtta barn har bara svenska som modersmål. Ett litet antal barn, 5 st, talade endast samiska innan de började skolan, medan 10 barn växte upp i en tvåspråkig miljö där både samiska och svenska användes. Elva barn talade endast svenska innan de började skolan.

4.3.2 Attityder till samiskan

För att få en bild av deltagarnas attityder till samiskan har vi använt tre påståenden ur enkäten: *Jag vågar inte prata samiska, norska, svenska, finska, engelska* och *Hur känner du inför följande påståenden, välj det alternativet som beskriver bäst DINA tankar om språket. Jag är stolt över mina språkkunskaper, Jag döljer ofta att jag kan samiska.*

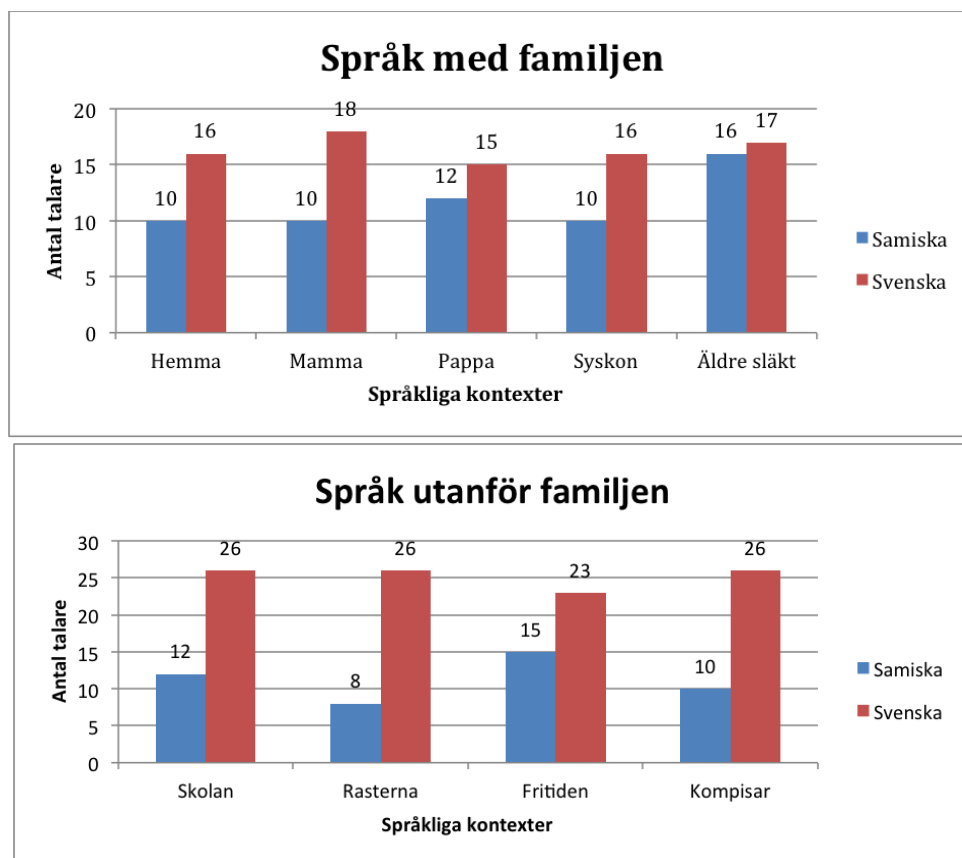

Figur 2. Barn och ungdomars attityder till samiska, uppdelade på ålder (N=10 för gruppen 10-13 år och N=17 för gruppen 15-18 år).

Som Figur 2 visar är attityderna till samiskan mycket positiva i båda åldersgrupperna. Hela 24 av deltagarna är stolta över sina språkkunskaper, 22 st använder samiska utan oro och 23 barn och unga uppger inget behov av att gömma sin samiska. Endast ett fåtal (5 st) är rädda för att tala samiska och endast en elev uppger sig någon gång gömma sin samiska.

4.3.3 Samiska hemma och i skolan

För att få veta i vilka språkliga kontexter deltagarna använder samiska har följande påståenden ur enkäten sammanställts: *Hur ofta och med vem pratar du dessa språk? Samiska, norska, svenska, finska, engelska. Kryssa alla rutor som passar in. Hemma pratar jag oftast, Med min mor pratar jag, Med min far pratar jag, Med mina syskon pratar jag, Med mina äldre släktingar pratar jag, I skolan pratar jag, På rasten i skolan pratar jag, På fritiden pratar jag, Med mina vänner pratar jag.* Eftersom fler alternativ än ett kunde anges per påstående är antalet svar på denna fråga fler än antal deltagare.

Figur 3. Barn och ungdomars språkanvändning i och utanför familjen, uppdelade på språk och ålder (N=25). En ungdom talar norska i stället för svenska, vilket har inkluderats i kategorin 'svenska'.

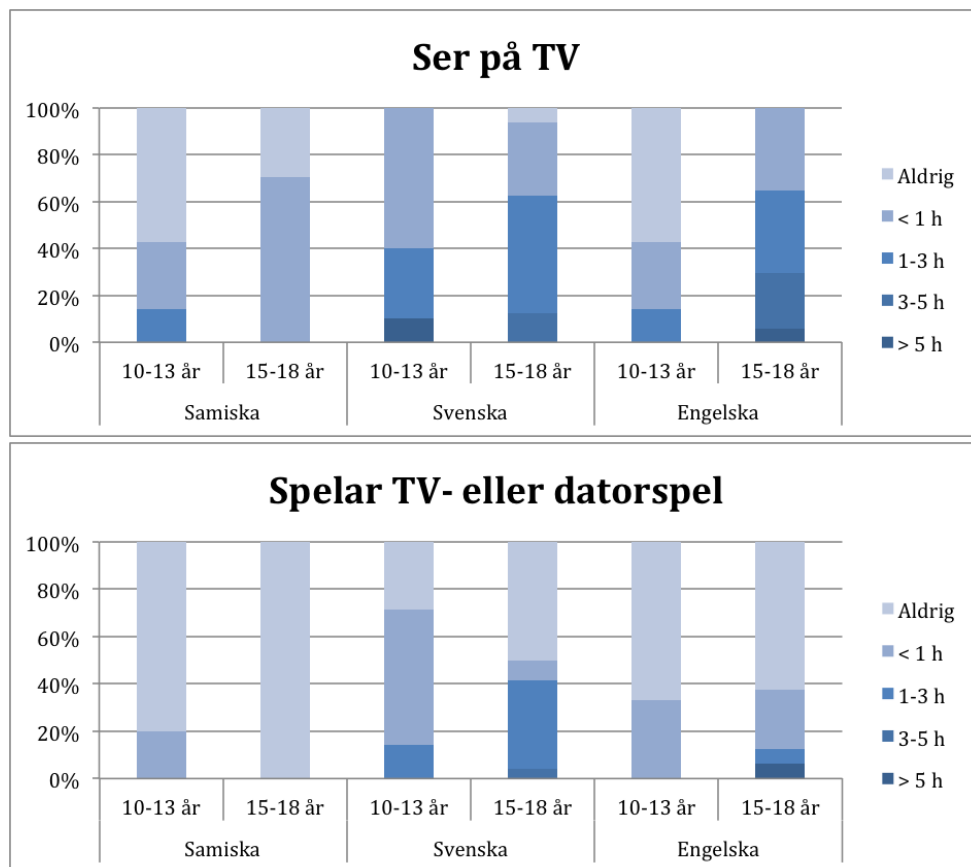
I Figur 3 ser vi att en majoritet av deltagarna, 16 st, oftast talar svenska hemma medan 10 st anger att de oftast talar samiska. Vidare talar fler deltagare svenska än samiska med sina föräldrar och med sina syskon. Äldre släktingar är de familjemedlemmar flest uppger att de talar samiska med. Utanför hemmet verkar svenskan vara dominant såväl i skolan och på rasterna, som på fritiden och bland vänner. Drygt hälften av deltagarna anger att de talar samiska på fritiden och knappt hälften att de talar samiska i skolan och med vänner. Rasterna verkar vara den sociala kontext där minst antal deltagare använder samiskan.

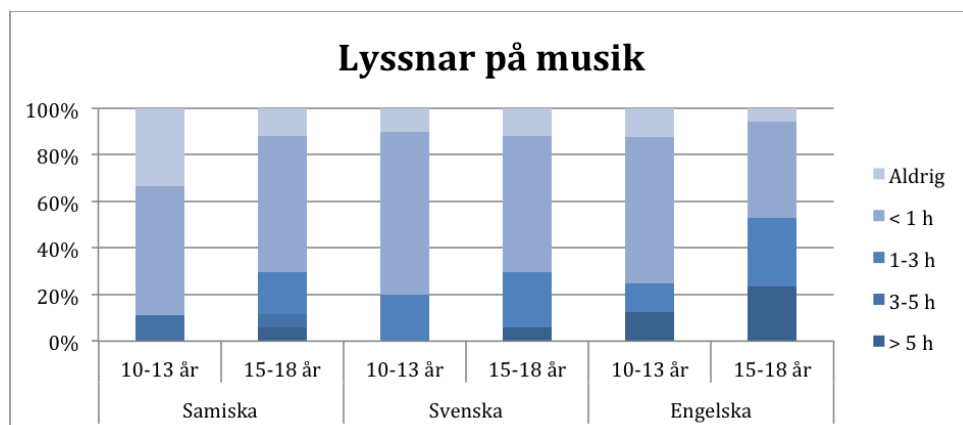
Samtliga barn anger att de talar svenska i skolan, såväl på lektioner som på raster (en av ungdomarna talar norska). På fritiden anger två ungdomar att de bara talar samiska, alla andra talar även svenska (en talar norska). I den yngre gruppen talar fem av nio barn samiska i skolan och bland de äldre talar nio av sexton samiska i skolan.

4.3.4 Samiska och medier

Deltagarnas användning av medier på samiska är en sammanställning av frågan *Ungefär hur lång tid brukar du ägna åt följande aktiviteter på fritiden en normal skoldag? På samiska, på svenska, på finska, på norska, på engelska: Titta på tv (även video eller dvd), Spela TV- eller datorspel (även Nintendo®, Gameboy®, X-box® eller Play Station®), Lyssna på musik.* Eftersom en stor del av utbudet av såväl film och spel som musik i Sverige är på engelska har vi även tagit med engelska i rapporteringen av svaren.

I Figur 4 ser vi att alla de yngre barnen ser på TV på svenska varje dag, och att 40 procent av dem också ser på samiska och engelska program dagligen. Sextio procent av de yngre barnen ser aldrig på TV på samiska eller engelska. Ungdomarna ser mer på TV på engelska än på svenska och minst på samiska, även om 70 procent av dem ser upp till en timme samisk TV per dag. De yngre barnen spelar TV-spel huvudsakligen på svenska men även lite på engelska och samiska. Ungdomarna spelar TV-spel på svenska och engelska men inte alls på samiska. Vad gäller musik lyssnar alla deltagarna mest på engelsk musik, men även på svensk och samisk musik. Av de tre medieformer vi undersökt här är musik den form de flesta barn och ungdomar använder dagligen på samiska.

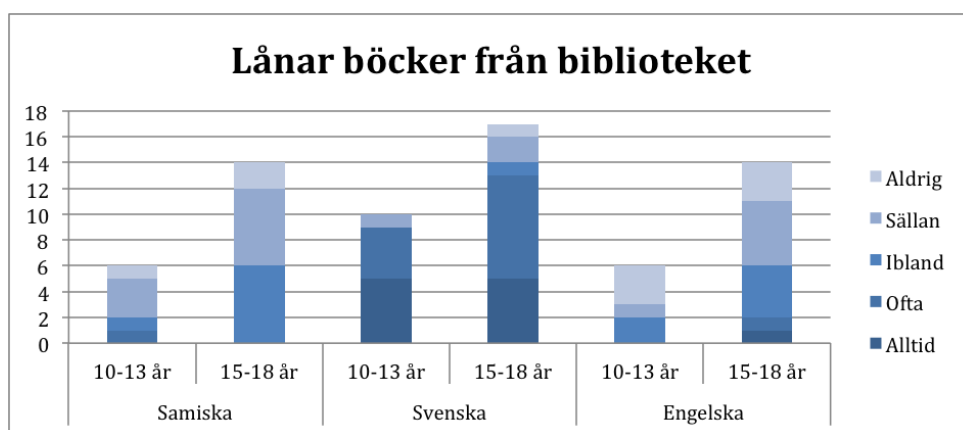

Figur 4. Barn och ungdomars mediebruk utanför skolan, uppdelade på språk och ålder (N=10 för gruppen 10-13 år och N=17 för gruppen 15-18 år).

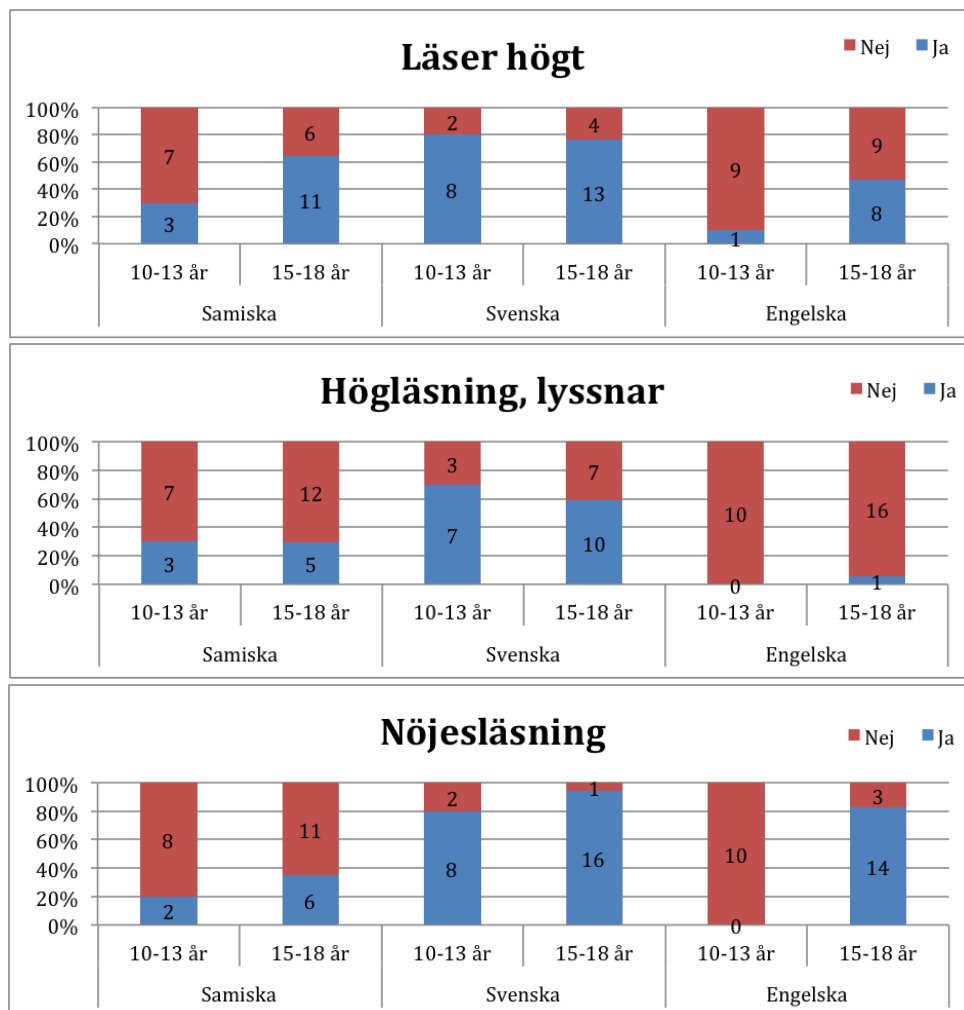
4.3.5 Läsande och skrivande

Följande frågeställningar ur enkäten har sammanställts för att ge en bild av deltagarnas läs- och skrivaktiviteter på samiska, svenska och engelska. Vi valde även här att ta med engelska för att ge en bredare bild av deltagarnas språkliga vardagsmiljö. *Vilket eller vilka språk använder du när (och om) du gör följande saker? Samiska, svenska, norska, finska, engelska. Jag läser högt för någon hemma, Jag lyssnar på någon hemma som läser högt för mig, Jag läser på fritiden för att det är roligt, Jag läser för att få reda på saker som jag vill lära mig, Jag skriver egna berättelser, Jag skriver en dagbok eller egen blogg, Jag skriver sms eller meddelanden, Jag chattar och skriver korta meddelanden på nätet (t.ex. Facebook) och När du lånar böcker från biblioteket eller skolbiblioteket, är böckerna skrivna på samiska, svenska, norska, engelska, annat språk?*

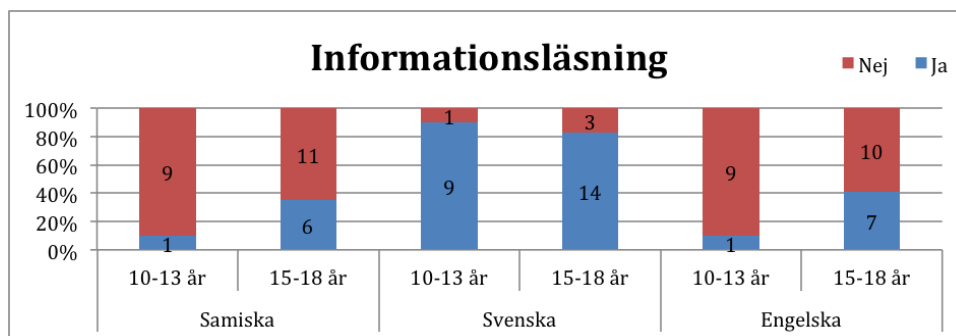

Figur 5. Barn och ungdomars nyttjande av bibliotek, uppdelade på språk och ålder (N=10 för gruppen 10-13 år och N=17 för gruppen 15-18 år).

Figur 5 visar att i stort sett alla deltagarna lånar böcker från biblioteket. För båda åldersgrupperna är det främst böcker på svenska man lånar, men även på samiska och på engelska. I Figur 6 ser vi att högläsning, både då man läser själv och då man lyssnar på någon annan som läser högt är vanligare i den äldre åldersgruppen, där man anger att man läser högt på alla tre språken. I den yngre åldersgruppen läser man inte i lika stor utsträckning högt själv utan lyssnar i huvudsak på någon annan som läser på svenska. Den äldre gruppen läser för nöjes skull på svenska och engelska och bara i mindre utsträckning på samiska. De yngre barnen läser nästan uteslutande på svenska då de läser för nöjes skull eller för informationsökning.

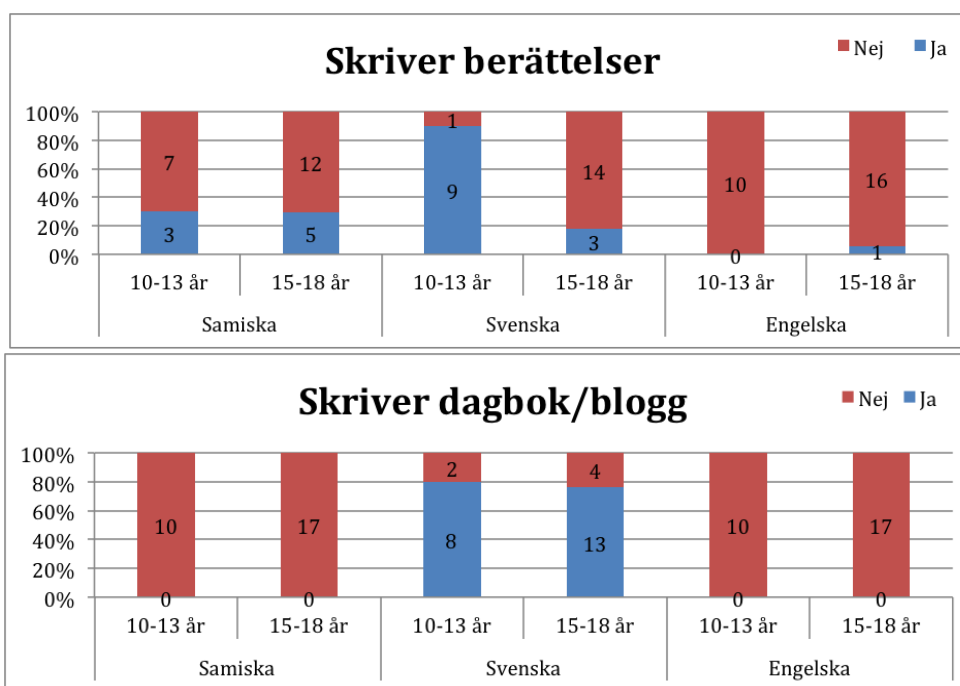

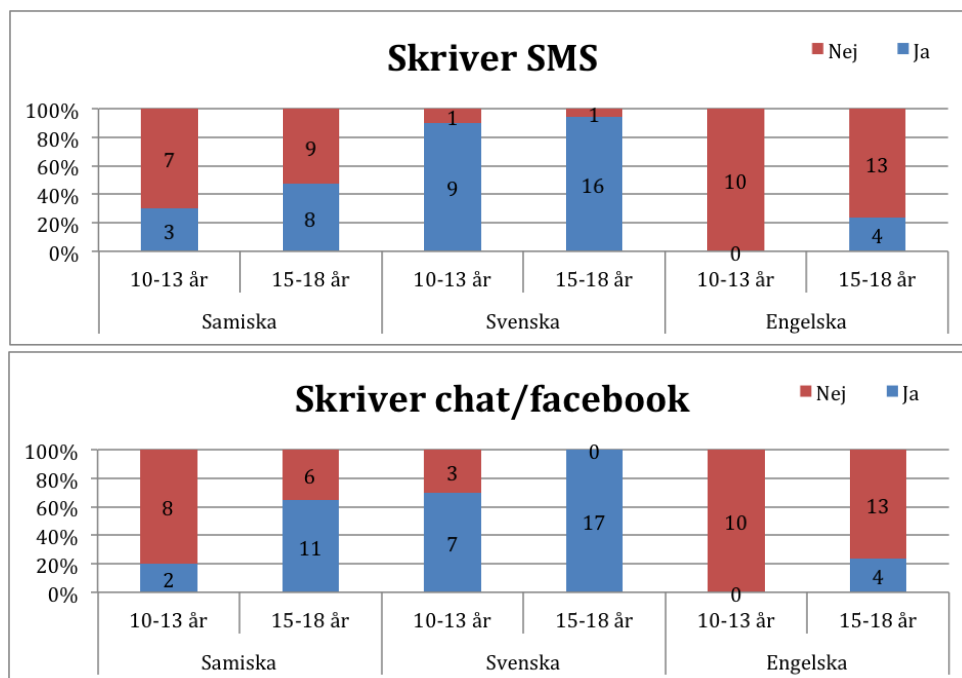

Figur 6. Antal och andel barn och ungdomar i läsaktiviteter utanför skolan, uppdelade på språk och ålder (N=10 för gruppen 10-13 år och N=17 för gruppen 15-18 år).

Vad gäller det egna skrivandet är det de yngre barnen som skriver berättelser. I stort sett alla yngre barn skriver berättelser på svenska, men bara tre anger att de också skriver på samiska. I den äldre gruppen är det tre som skriver berättelser på svenska och fem på samiska. Många ur båda grupperna anger att de skriver dagbok eller blogg, men bara på svenska, inte på samiska eller engelska. Fler däremot skriver sms och chat eller facebookinlägg på samiska även om svenska är det språk de flesta använder även för denna skrivaktivitet. Några ur den äldre åldersgruppen skriver även sms och chat på engelska.

Figur 7. Antal och andel barn och ungdomar i skrivaktiviteter utanför skolan, uppdelade på språk och ålder (N=10 för gruppen 10-13 år och N=17 för gruppen 15-18 år).

Sammanfattningsvis kan man se att läsande på samiska är vanligast då man läser högt för någon annan. Det är endast några få deltagare som läser på samiska för nöjes skull eller för att söka information. De vanligaste skrivaktiviteterna på samiska är sms och inlägg på chat/facebook, speciellt för den äldre gruppen deltagare.

5. Förslag på modell för en kartläggning

Den kartläggning vi föreslår här utgår från behovet av att skapa en bred bild och förståelse för hur samiska språk används i Sverige samt vilka förutsättningar som finns för språkanvändning. De metoder vi föreslår kan också användas som longitudinella mätmetoder för de samiska språkens utveckling.

Modellen för kartläggningen som föreslås här är uppdelad i två faser: 1. förutsättningar för användning av samiska språk och 2. individers användning av samiska språk. I den första fasen fokuserar kartläggningen på vilka förutsättningar (möjligheter och hinder) individer har för att använda samiska språk på samhälls- och individnivå och för att få tillgång till språkrättigheter. I den andra fasen ligger fokus hur individer använder, eller inte använder, samiska språk, deras språkliga miljöer, inom vilka domäner och situationer språken används (eller saknas) samt attityder till språken.

Det är nödvändigt att kartläggningen tar sin utgångspunkt i samers rätt till inflytande, delaktighet och självbestämmande. Samiska folkets revitaliseringsarbete ska ske utifrån gruppens intressen, erfarenheter och målsättning, i enlighet med urfolksmetodologier (Porsanger 2004, Smith 1999). Denna utgångspunkt kommer att vara central för att ta ställning till vissa frågor, bland annat om vem/vilka en sådan kartläggning vill nå samt i fråga om direkt feedback och eventuella ersättningar för att motivera deltagande.

Delaktighet och inflytande är även centrala för att samla nödvändiga data och material och för att uppnå tillförlitliga resultat. Detta innebär att lämpliga kommunikationskanaler bör identifieras. Det är viktigt att nå så många som möjligt genom att använda olika kommunikationskanaler i det samiska samhället. En person berättade följande för oss under arbetet med förstudien:

“Ett första steg för att ta reda på information i samiska frågor, händelser eller om samiska organisationer eller politik, vänder jag mig i första hand till min familj, dvs: far, mor, syskon, farbröder, fastrar, kusiner, andra och tredje kusiner, samt övrig nära släkt. Andra viktiga informationskanaler är människor inom det samiska samhället som jag känner och är kunnig i specifika frågor, eller har möjlighet att bli hänvisa vidare till deras bekanta som är kunnig inom ett visst område. I en första kontakt är det fördelaktigt att kunna hänvisa till någon de känner. För mer allmänna frågor använda mig av sociala medier för att bli uppdaterad av vad som händer i Sápmi.” (Charlotta Svonni, doktorand på Vaartoe/CeSam)

En annan samisk person vi pratade med menar att:

“när det gäller att vidarebefordra information och diskuterar samiska frågor pratar jag först med min familj och släkt. Sedan pratar man med sina nära vänner. Jag kan ibland använda mig av e-post och sociala medier för att diskutera med bekanta.” (Lis-Mari Hjortfors, Doktorand på Vaartoe/Cesam, samiska studier)

Vi föreslår därför ett genomförande av kartläggningen i samarbete med samiska organisationer, föreningar och samebyarna, men också genom informationsträffar och spridning av information på sociala medier för att komma i kontakt med deltagare inför exempelvis intervjuer.

Vi anser alltså att det är av största vikt att samhället inkluderas på ett aktivt sätt i kartläggningen, dels för att bidra till ökad språkanvändning och dels för att höja kvaliteten på kartläggningen genom ökad svarsfrekvens. Det kan exempelvis handla om att be människor delta genom att lägga ut bilder på samiska skyltar/texter i samhället på Instagram med en specifik hashtag, utveckla en webbsida där material man kartlägger kan läggas upp så att det blir tillgängligt för allmänheten, engagera sameskolorna (eleverna), ordna fokusintervjuer etc.

Resultat av kartläggningen bör finnas tillgängliga på ett användbart sätt, t.ex. på en öppen webbsida som uppdateras allteftersom material kommer in. Återkoppling bör också ske genom föreläsningar och seminarier.

5.1 Förutsättningar för användning av samiska språk – Fas 1

5.1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med Fas 1 är att kartlägga vilka förutsättningar individer har att bruka sina samiska språk på samhällsnivå och individnivå. Mer specifikt är det följande frågeställningar som ligger till grund för kartläggningens Fas 1:

- Vilka förutsättningar (möjligheter och hinder) ger svensk lagstiftning för användning av samiska språk?
- Vilka förutsättningar (möjligheter och hinder) har barn och unga att utveckla sitt samiska språk inom skolsystemet?
- Vilka insatser för revitalisering har genomförts? Vilka har deltagit? Där ingår även en utvärdering i syfte att identifiera vilka metoder som gett bäst resultat.
- Vilket material i form av böcker, tidningar, digitala resurser etc. finns på samiska?
- Hur ser det språkliga landskapet ut? Hur används samiska språk i det offentliga rummet och i sociala medier?

5.1.2 Bakgrund och motiv

Språk används där det finns en anledning att använda dem och i de allra flesta fall innebär det kommunikation av något slag. Där det finns behov av att kommunicera finns också språk. För att förstå vilka förutsättningar (möjligheter och hinder) individer har att använda sina samiska språk i Sverige idag behövs förståelse för i vilka sammanhang kommunikation på dessa språk är möjlig, nödvändig eller önskvärd.

Hyltenstam och Stroud (1991) har identifierat faktorer på olika nivåer som inverkar på språkbyte och sålunda också på språkbevarande. Man talar om faktorer som språklagstiftningen, majoritetssamhällets ideologier, ekonomiska förhållanden och sociokulturella normer som är viktiga förutsättningar en minoritet har att använda och utveckla sitt språk. Å ena sidan kan man ha en lagstadgad rätt att använda sitt språk men normer i samhället kan dra så starkt i en annan riktning att det trots lagstiftningen upplevs att det finns hinder i vägen för minoritetsspråket. Man talar också om hur faktorer som demografi, heterogenitet, medier som TV och tidningar och andra kulturyttringar påverkar processerna. Det har också stor betydelse vilket språk individer, som kan både majoritets och minoritetsspråken, väljer att tala med varandra i olika sammanhang, och hur minoritetsspråket används exempelvis i barnuppfostran.

På samhällsnivå kan lagstiftning om språk och minoriteter utgöra hinder eller möjligheter för användning av samiska språk. Likaså kan skollagstiftning och styrdokument för grund- och sameskolan ge mer eller mindre effektiva möjligheter för barn och unga att utveckla sina språk. Hur lagstiftning och styrdokument implementeras och vilka ekonomiska och andra möjligheter man har att genomföra lagstiftningens intentioner avgör också i vilken utsträckning kommunikation i olika sammanhang kan genomföras på samiska språk. I praktiken kan det offentliga rummet, till exempel, möjliggöra eller hindra att man kommunicerar med myndigheter eller tar del av samhällsinformation på samiska språk.

På samhällsnivån bär utbildningssystemet ett särskilt ansvar för användning och utveckling av samiska språk. Siffror från Skolverket visar att 2013/2014 var 648 barn berättigade till modersmålsundervisning i samiska varav 272 som deltagit i undervisningen.⁷

---

⁷ Lägesrapport 2015, s.15 <http://www.sametinget.se/86325>

	Antal elever berättigade till modersmålsundervisning i samiska 2011/12	Antal elever som deltog i modersmålsundervisning i samiska 2011/12	Antal elever berättigade till modersmålsundervisning i samiska 2012/13	Antal elever som deltog i modersmålsundervisning i samiska 2012/13	Antal elever berättigade till modersmålsundervisning i samiska 2013/14	Antal elever som deltog i modersmålsundervisning i samiska 2013/14
Nordsamiska	179	116	117	71	179	85
Lulesamiska	44	10	24	15	24	11
Pitesamiska	-	-	-	-	5	0
Umesamiska	-	-	-	-	26	8
Sydsamiska	115	79	166	97	214	106
Samiska	257	95	276	131	200	62
Totalt	595	300	583	314	648	272

2014 års statistik visar en ökning av berättigade elever men endast 272 elever har deltagit i modersmålsundervisning i samiska vilket är en nedåtgående siffra som får ses som oroväckande.⁸ De vanligaste orsakerna till utebliven undervisning kan vara brist på samiska pedagoger, läraren erbjuds för få undervisningstimmar och brist på engagemang från huvudmännen. För att kunna vidta åtgärder och vända på denna oroväckande utveckling krävs mer kunskap om bakomliggande orsaker.

I Sverige finns fem sameskolor som också har en särskild nationell läroplan. Under 2014 gick 166 elever i sameskolor och 128 barn i förskolan. Sameskolorna har ett särskilt uppdrag inom Sameskolstyrelsens verksamhetsområde att arbeta med tvåspråkighet i samiska och svenska upp till årskurs 6 där timplanen garanterar att varje elev får 800 undervisningstimmar för samiska och 910 för svenska (Skolverket, 2014). Från årskurs 7 och uppåt finns däremot inget samlat system för undervisning i samiska språk, vilket gör möjligheten att fortsätta sin språkutveckling både osäker och godtycklig. Sameskolornas geografiska placering, med begränsade antal platser, innebär att inte alla samiska barn har möjlighet att ta del av denna form av undervisning. Vidare saknas svensk lärarutbildning för lärare i samiska, även om en ämneslärarutbildning för årskurs 7 och uppåt är under utveckling vid Umeå universitet, och det råder stor brist på undervisningsmaterial. Det är alltså oklart hur såväl styrdokumentet för skolan som deras implementering i realiteten möjliggör för barn och unga att utveckla sina språk. Brister i undervisningssystemet har också påpekats i expertkommitténs femte rapport.⁹

⁸ Lägerapport 2015, s.16 <http://www.sametinget.se/86325>

⁹ http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/SwedenECRML5_en.pdf

Av särskild vikt för effektiv språkutveckling är att man tidigt får börja använda sina språk. Därför finns en särskild reglering av förskoleverksamhet på samiska. Enligt lagen §17 Lag 2009:724 om nationella minoriteter och minoritetsspråk ges föräldrar inom förvaltningskommuner rätt till förskola där "hela eller delar av" verksamheten sker på samiska. I dagsläget förekommer det dock olika tolkningar av paragrafen vilket gör att förskolans vardagliga lärmiljö riskerar att bli olika beroende på i vilken kommun man bor i. Sametinget har i sin lägesrapport över de samiska språken 2013 uttryckt "att det är nödvändigt att tydliggöra och skärpa lagtexten om kommuners ansvar för samisk förskola. För att gagna individens rätt till sitt eget språk så får inte skälen att kringskära denna rätt handla om annat än individens behov."¹⁰ Formuleringen i §17 anses även vara svag i förhållande till minoritetskonventionernas syfte och ambition.

Det tydligaste ansvaret för samiska språkets utveckling på nationella nivå ävilar regering och kommuner. Sametinget har ett tydligt uppdrag att fastställa mål och leda det samiska språkarbetet enligt Sametingslagen. Sameskolstyrelsen ansvarar för utbildning inom sameskolornas verksamhet. Samiskt språkcentrums uppdrag är att utgå från samernas behov av revitaliseringsinsatser och att aktivt främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken. Målet är att utveckla metoder för att stärka enskildas förutsättningar att bruka och återta de samiska språken samt att sprida kunskap om revitalisering. Ett antal revitaliserande insatser har initierats och genomförts av både Språkcentrum och ideella språkarbetare som syftade till att inspirera och motivera olika målgrupper inom det samiska samhället för att öka språkanvändningen och minska språkspärren. De riktade åtgärderna var bl.a. språkspärr, mentorprogram, språkberättelser, Goanteskuvla, språklust och flerspråkiga småböcker. Myndigheter så väl som det civila samhället kan också på olika sätt bidra till, eller förhindra, att samiska språk används. De statliga och kommunala myndigheterna har ett ansvar att säkerställa samers språkliga rättigheter. Kyrkor, föreningar, stiftelser osv. kan vara viktiga aktörer i språkarbetet, t.ex. Samiska rådet i svenska kyrkan, Gaaltije sydsamiskt kulturcentrum och Sáminuorra (rikstäckande organisation för samiska ungdomar).

Språkens synlighet i samhället, TV, tidningar, digitala medier och på skyltar i den offentliga miljön, vittnar också om de möjligheter individer har att använda samiska språk. Det så kallade språkliga landskapet (*linguistic landscape*, Landry & Bourhis, 1997:25) bär både en informativ funktion och en symbolisk funktion och kan bidra till att synliggöra samiska och höja språkens status. Av enkätstudien ovan såg man till exempel hur sociala medier har blivit ett forum för barn och unga att synliggöra och använda sina språk, vilket man kan anta också har bidragit till deras positiva attityder till samiska språk. Likaså kan man se exempel i nationell TV-reklam där samiska språk används.

---

¹⁰ Lägesrapport 2013, s.21 <http://www.sametinget.se/70485>

För den enskilde individen är det alltså många kontextuella faktorer som bidrar till användningen och utvecklingen av samiska språk.

Fas 1 baserar i huvudsak på fem av Unescos nio kriterier

- i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
- i vilken grad språket används i nya domäner,
- vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,
- språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,
- samt vilket språkmaterial det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker

5.1.3 Metod och genomförande

Till stor del kommer Fas 1 att handla om att observera, kategorisera och analysera dokument, material och förekomster av de samiska språken i samhället. Intervjuer med nyckelaktörer och grupper bidrar ytterligare till förståelsen av vilka möjligheter och hinder som finns för individer att använda samiska språk i sin vardag.

Vi föreslår att man använder sig av olika observationsmodeller för att inhämta kunskap om och få inblick i pågående revitaliseringsinsatser: deltagande observation i revitaliseringsaktiviteter, fotoobservation och dokumentation av det språkliga landskapet och observationer i skola och förskola. Observationer är ett effektivt sätt att samla material på ett systematiskt sätt, med fördelen att kunna inkludera flera perspektiv. Observationer bör genomföras av projektassistenter med goda kunskaper om språken och språkens situation. Material som samlats in genom observationer blir grunden för en sammanställning och kategorisering av revitaliseringsinsatser utifrån teman, domäner och målgrupper. En utvärdering av genomförda aktiviteter bör ingå i syfte att identifiera de insatser som visar sig ha bäst effekt för olika målgrupper. Utöver detta tillkommer textanalyser av dokument som lagar, styrdokument, webbsidor, mediematerial, för att identifiera de möjligheter, brister och eventuella hinder som dessa innebär och innefattar. Syftet är att ta fram ett underlag för att kunna föreslå konkreta åtgärder för att stärka förutsättningarna för språkanvändning.

Intervjuer är en metod som använts i tidigare kartläggningar. Den största fördelen med intervjuer är att man kan gå djupare in i frågeställningar än vad enkäter gör möjligt. En annan fördel med intervjuer är att bortfallet blir mindre, samtidigt är nackdelen att man inte når lika många. Intervjuer kan genomföras med enskilda individer eller med grupper av individer. Individuella intervjuer har fördelen att intervjupersonen får möjlighet att uttrycka sig utan påverkan av någon annan, vilket är viktigt för de delar av kartläggningens Fas 1 som handlar om vilka förutsättningar individer kan identifiera för användning av samiska språk. Fokusintervjuer är en modell av gruppintervju där man samlar en grupp individer från en

arbetsplats, ett område eller liknande, och genomför ett samtal med dem utifrån vissa frågeställningar. Fokusintervjuer är ett effektivt sätt att både skapa delaktighet och ge en viss grupps syn på vad som är viktigast i vissa frågor. Fokusintervjuer kan vara ett värdefullt redskap för Fas 1 för att få kunskap om hur man på exempelvis olika arbetsplatser ser på samiska språk, vilka normer och värderingar som råder etc. En viktig aspekt vid intervjuer är att man skapar ett förtroende i intervjusituationen och att intervjupersonerna får möjlighet att uttrycka sig på ett sätt som är bekvämt för dem både vad gäller språk och diskurs. Vi tror därför att det är av största vikt att intervjuer genomförs av lokala personer som både behärskar språken i regionen och den lokala kulturen.

Vi föreslår en modell med enskilda intervjuer och fokusintervjuer. Intervjuerna fördelas så jämt som möjligt över ålder, kön och geografiskt område, och tar hänsyn till demografiska förutsättningar i de olika språken, dvs att t.ex. den nordsamiska undergruppen kan rimligtvis inkludera flera intervjupersoner än t.ex. den umesamiska.

Indikatorer som kan följas upp för utvärdering kan vara antal böcker och genrer för olika samiska språk, aktivitet på webbsidor, antal och typ av skyltning. Man behöver alltså veta något både om till exempel antalet böcker, som kanske ökar med 50 procent på fem år, men också om huruvida ökningen är jämn inom olika genrer eller om det i huvudsak är någon genre som ökat. Om antalet skyltar i samhällsmiljön ökar, är det på grund av att privata näringsidkare valt att skylta på samiska eller är det i huvudsak offentlig skyltning?

I Fas 1 föreslår vi ett antal metoder för att undersöka vilka förutsättningar samhället ger för användning av samiska språk och ett antal indikatorer som man kan följa över tid för att få en bild av hur förutsättningarna för språken utvecklas och vilka insatser som kan behövas. Studierna som föreslås i Fas 1 ger alltså en indirekt bild av hur individer kan använda samiska språk men den behöver kompletteras med mer detaljerad information om hur individer i olika delar av Sápmi använder samiska språk, vilken roll språken spelar för dem och vilka behov de har i form av insatser för revitalisering.

5.2 Individers användning av samiska språk – Fas 2

5.2.1 Syfte och motiv

I Fas 2 är fokus på individens användning av och attityder till samiska språk. Några av frågeställningarna Fas 2 kommer att arbeta utifrån är hur individer använder, eller inte använder, samiska språk, vilken språkliga miljöer man finns i, vilka man talar samiska språk med och vilka man skulle vilja tala med, inom vilka domäner man använder språken och vilka övriga domäner man skulle vilja behärska, och vilka attityder man har till språken.

Utifrån behov av revitalisering av samiska språk blir följande tre av Unescos kriterier då särskilt viktiga att följa långsiktigt för att få kunskap om och indikatorer på språkens utveckling:

- I vilken grad språket förs vidare till nästa generation. Liksom många urfolksspråk, har samiska språk, på grund av förbud historiskt att använda språken, genomgått språkförlust som resulterat i att generationer av samer inte lärt sig språket. Vi såg i den särskilda studien i Avsnitt 3 till exempel att barnen uppgav att de oftare pratar samiska med sina äldre släktingar än med sina föräldrar och syskon. Detta är en vanlig bild i urfolkssammanhang, där det ofta är den äldre generationen som bär språken. Hur språkanvändningen i olika åldersgrupper förändras är en viktig indikator på språkens utveckling. I detta ingår också att analysera hur samiskan förs vidare mellan generationer.
- I vilka domäner och i vilken utsträckning samiska språk används. Fishman (1991) talar om vikten av att skapa en aktiv och integrerad miljö av talare för att ett hotat språk ska kunna utvecklas. Han menar också att då det finns ett antal talare av det hotade språket bör man sträva efter att mer och mer övergå till att använda språket i alla sammanhang, såväl inom familjen som i det lokala samhället. Ur ett revitaliseringsperspektiv blir det då viktigt inte bara att veta hur individuella personer använder språket utan också vilka möjligheter de har att interagera med andra talare. Därför bör en kartläggning sträva efter att utöver att säga något om domäner och omfattning även kunna säga något om språkens geografiska spridning. För att veta något om var kluster av talare kan finnas och i vilka områden det bara verkar finnas enstaka talare. Vid en uppföljning av kartläggningen kan man jämföra domäner och då besvara frågan om huruvida språken används i nya domäner.
- Hur gruppens egna attityder är till det egna språket. Grenoble & Whaley (2006) menar att revitalisering förutsätter en ändring i attityder mot språket, en dimension som återkommer även i tidigare forskning om språkförlust och språkbevarande.

Utöver dessa tre kriterier menar vi att man också bör inkludera en fjärde indikator på språkens utveckling: kunskaper i språken. Utöver att analysera i vilka domäner språken används bör man också analysera hur talare använder språken i olika domäner. Vad talar man med lätthet om? Var finns språkliga hinder?

5.2.2 Metodiska överväganden

Vi ser två huvudsakliga utmaningar med en kartläggning av individers språkanvändning utifrån de fyra indikatorerna ovan. Det första är att hitta mätmetoder som är reliabla (tillförlitliga) och valida (relevanta) och det andra är att hitta personer, informanter, som vill svara på frågor om sina språk.

5.2.2.1 Enkäter och intervjuer

I litteraturöversikten i Avsnitt 2 kunde vi se att liknande kartläggningar av hotade språk ofta använt sig av enkäter och intervjuer. I den samiska kontexten har till exempel Mikael Svonni

använt enkäter i Sverige (SOU 2006:19) och Solstad m.fl (2012) använde enkäter och intervjuer i den norska kontexten. Både enkäter och intervjuer är vedertagna metoder som rätt utförda är både reliabla och valida.

En fördel med enkäter är att man kan nå ut till många och att materialet är lätt att sammanställa. En nackdel är att man sällan får hög svarsfrekvens och bortfallsanalysen kan visa sig komplicerad. Detta är inget unikt för det samiska området utan en nationell tendens att andelen personer som är villiga att svara på enkäter sjunker. I DOs rapport *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering* (2012:5, s 162) kan man också läsa att svarsfrekvensen i *Undersökningar om levnadsförhållanden* (ULF) kontinuerligt sjunker och om den fortsätter sjunka kan försämra kvaliteten i statistiken. År 2013 deltog cirka 67 procent av totalt cirka 21 000 personer i *ULF* (Statistiska centralbyrån, 2014). I den studien av sydsamiska som rapporteras i SOU 2006:19 där utskick gjordes utifrån röstlängden har man bara runt 50 procents svarsfrekvens och i Solstad m.fl. (2012) rapporteras också låg svarsfrekvens.

Intervjuer kan, som vi skrivit om mer utförligt i avsnitt 4.1, vara av olika karaktär. Vissa intervjuer är starkt strukturerade och fungerar nästan som en muntlig enkät medan andra är mer öppna och ger mer utrymme för informanterna att förklara och lägga ut texten. Intervjuer kan också användas som instrument för språkliga analyser om de genomförs på målspråket och innehåller ett brett spektrum av ämnen och områden. Fördelen med intervjuer är just att man kan gå mer på djupet i olika frågeställningar och samtidigt få värdefull språklig information. Nackdelen är att intervjuer är mer tidskrävande både vid materialinsamlingen och vid analyserna och att de inte ger samma underlag för kvantitativa analyser som enkäter.

Frågan om hur man bäst når flest informanter är svår. Svonni (2008) och Solstad m.fl. (2012) använde sig av röstlängderna för Sametingen i respektive land. Röstlängden är ett frivilligt register som man måste ansöka om att tillhöra för att kunna delta i val till Sametingen. Eftersom det är frivilligt att anmäla sig till röstlängden är det inte alla som gör det. Om röstlängden används som underlag för en kartläggning når man visserligen personer som själva definierat sig som samer men man når inte dem som av olika skäl valt att inte registrera sig. Via röstlängden kan man dock göra ett stratifierat urval utifrån ålder, kön och geografisk hemvist, även om urvalet i viss mån måste ses som begränsat, eller ”trubbigt” (SOU 2006:19).

Ett annat sätt att nå många informanter för enkäter och intervjuer är att gå via samiska organisationer. Enkäter och inbjudan till intervju kan distribueras direkt via exempelvis sameskolor och skolor med integrerad undervisning, samebyar, sameföreningar mm och intervjuer kan genomföras av företrädare för dessa organisationer. Alternativt kan organisationerna bidra till att informera om kartläggningen och uppmuntra personer att delta. Fördelen med detta tillvägagångssätt är att de grupper kartläggningen berör också deltar aktivt i genomförandet, vilket ökar kartläggningens trovärdighet och troligen också svarsfrekvens.

Nackdelen är att det blir svårare att nå ett stratifierat urval av personer och att materialinsamlingen blir till viss del okontrollerad.

5.2.2.2 Registerstudier

En metod som, vad vi vet, inte använts tidigare i studier av samiska språk är att använda registerdata och statistisk analys. Studier baserade på registerdata karaktäriseras av att man använder persondata som finns lagrad i olika myndighetsrelaterade register (t.ex. SCB, Socialstyrelsen och Lantmäteriverket). Registerstudier är särskilt lämpade för longitudinella studier och för att studera ovanliga tillstånd och händelser. Exempel på vad som kan studeras är vilka egenskaper (utbildning, lön, hälsa etc) personer har som väljer att köpa en miljöbil, väljer en ovanlig utbildning eller har ovanligt hög inkomst. Studierna kan antingen göras på redan existerande register eller i kombination med annan datainsamling. Fördelar med registerdata är att man kan kombinera information från olika källor och göra sambandsanalys med hög noggrannhet för att hitta samband mellan faktorer med hög representativitet. Nackdelar med registerstudier är att data ofta är insamlad för något speciellt syfte och att man måste anpassa sig efter den data som finns. För att tillse att känsliga uppgifter i register inte används på ett felaktigt sätt är registerstudier omgärdade av lagstiftning, såsom personuppgiftslagen och etikprövningslagen.

Inom Sametinget har inrättandet av ett frivilligt språkserviceregister diskuterats under några år. Personer i röstlängden och deras barn skulle få möjlighet att frivilligt lämna uppgifter om språk och behov till ett register vilket sedan kan ligga till grund för uppföljning av språkens situation och insatser för revitalisering. Vi tror att ett sådant register på sikt har potential att bidra till framtida insatser och menar att man borde undersöka dessa möjligheter vidare.

Register över språkanvändning skulle också kunna bygga på de uppgifter personer lämnat då de ansöker om att bli upptagna i Sametingets röstlängd. Då man ansöker om upptagande i röstlängden anger man om man talar samiska språk i hemmet eller inte. Denna uppgift noteras inte i röstlängden utan används som ett underlag för bedömning om upptagande i röstlängden. Ansökan innehåller också information om sökandes födelseår, kön och bostadsort. Dessa uppgifter kan ligga till grund för en analys av andel talare av samiska språk i olika geografiska områden, hur fördelningen av talare är mellan män och kvinnor och mellan olika åldersgrupper.

Vi tror att ett register av de slag vi beskrivit här å ena sidan är värdefulla redskap för att följa språkens användning, men å andra sidan problematiska. Om ett register bygger på frivilligt deltagande, som Sametingets förslag till språkregister blir det aldrig fullständigt och att använda information som personer lämnar för ett syfte (att bli upptagna i röstlängden) för ett annat syfte (register om språkanvändning) är etiskt mycket problematiskt och skulle antagligen kräva samtycke från personerna i röstlängden. Om registerdata ska användas där samer och samiska

språk ingår menar vi att dessa register bör upprättas på nationell basis och innefattar även övriga nationella minoritetsspråk, i den mån de önskar ingå i ett register.

5.2.3 Rekommendation för Fas 2: intervjuer

Efter metodiska överväganden finner vi att enkäter och register är mindre lämpliga instrument för en kartläggning av det slag som diskuteras här, där syftet att ge detaljerad information som underlag för revitalisering av samiska språk. Båda metoderna kan ge viktig information men vi bedömer att det nu behövs djupare information om t.ex. attityder och språkanvändning än vad enkäter och register kan erbjuda. Dessutom ser vi stora svårigheter med distributionsformer och svarsfrekvenser för enkäter och menar att etik och lagstiftning i relation till register där minoriteter ingår bör utredas på nationell basis.

Vi förordar därför en modell som innefattar två typer av intervjuer: strukturerade basintervjuer och djupintervjuer med språkliga analyser. De strukturerade intervjuerna syftar till att ge information om informanternas språkanvändning och attityder till språket samt vilka behov man ser för framtiden. Dessa intervjuer bör utarbetas utifrån teman om vilka språk som används, i vilka sammanhang man använder vilka språk, vilken kompetens man upplever sig ha, vad man kan göra med språken, vilka behov man har för sitt språk samt attityder till språken. De specifika frågeställningarna bör utarbetas så att resultaten i så stor utsträckning som möjligt blir jämförbara med liknande studier av samiska språk. Frågeställningar som syftar till att ge information om talares språkliga kompetens bör utgå såväl från påståenden om vad man kan göra med språken (jämför med Europarådets gemensamma europeisk referensram för språk, CEFR, översatt Skolverket, 2009, s. 236-ff) som självskattningar av hur bra man själv tycker man behärskar språken. På så sätt kontrollerar man åtminstone till viss del olika individuella tolkningar av begrepp som 'bra', 'mindre bra' etc.

För att få ett så stratifierat urval av informanterna för de strukturerade intervjuerna som möjligt avseende samiskt språk, kön, ålder och geografisk hemvist måste inbjudningar till intervju ske via flera kanaler. Barn och unga nås enklast via skolor, förskolor och modersmåls lärare i samiska språk. Därutöver är det viktigt att både nå personer som talar samiska språk och personer som idag inte talar samiska men skulle vilja lära sig. Dessa informanter nås exempelvis via olika samiska organisationer och via så kallad 'snow-ball sampling' där man ber informanter ge anhöriga och vänner tips om kartläggningen och hur man kan delta.

Djupintervjuerna görs med ett mindre antal personer av olika kön och i olika åldersgrupper som deltagit i grundintervjun. Syftet med dessa intervjuer är dels att få en djupare kunskap om hur dessa individer använder samiska språk men också att ge underlag för språkliga analyser. Språkliga analyser ger ytterligare information till bilden av hur de samiska språken utvecklas, hur ny vokabulär kommer in, hur olika generationer man använder språken osv.

Då barn och unga är den generation som ska bära de samiska språken in i framtiden menar vi att hela Fas 2 bör ha en tyngdpunkt mot barn och unga. I Fas 2 bör man sträva efter att intervjua så många barn och unga som möjligt och också vinnlägga sig om att nå barn i sameskolor, i integrerad undervisning, i vanliga grundskolor, i centrala Sápmi och i andra delar av landet. Skolform och geografisk hemvist kan vara viktiga, till och med avgörande, faktorer för barns och ungas utveckling av samiska språk.

Vi menar att Fas 2 bör innehålla minst 500 strukturerade basintervjuer och minst 150 djupintervjuer. Intervjuerna fördelas proportionellt mellan samiska språk och så jämt som möjligt över ålder, kön och geografiskt område. Siffrorna är preliminära och baseras endast på hur kartläggningen optimalt skulle gå till. Det kan visa sig att informanter helt saknas i vissa av målgruppens undergrupper eller att fler önskar delta i studien. I Fas 2 rekommenderar vi i huvudsak enskilda intervjuer, men även andra intervjumodeller som fokusintervjuer, intervjuer med öppen frågeställning osv. kan övervägas om dessa visar sig passa bättre för en viss grupps möjlighet eller vilja att delta.

Allmän forskningsetik ska följas. Detta innebär bland annat att man inför intervjuer i god tid informerar informanterna om kartläggningen och att denna information anpassas efter åldergrupp, att deltagande är frivilligt, att informerat samtycke lämnas av alla informanter som vill delta, inklusive föräldrar till barn under 15 år samt att alla informeras om att man kan avbryta sitt deltagande när som helst.

6. Tidsplan och budget

Inom Sametinget finns i dagsläget inte de resurser som en kartläggning av det slag vi föreslår skulle kräva. I Samiskt språkcentrums verksamhet kan dock mindre delar av kartläggningen genomföras där syftet kan vara att synliggöra metodutveckling och effektivisera revitaliseringsinsatserna. En översiktlig tidsplan samt budget föreslås nedan.

Tidsplanen för kartläggningen sträcker sig över tre år. Under första året arbetar man i huvudsak med materialinsamling och analyser av Fas 1. En stor del av materialet som ska samlas in, kategoriseras och analyseras i Fas 1 finns redan tillgängligt i form av dokument och webbsidor, varför delar av materialinsamlingen i Fas 1 kan komma igång snabbt. Andra delar av Fas 1, de som rör observationer i skolor och av det språkliga landskapet och intervjuer måste planeras och pilotstudie måste genomföras, vilket görs under första halvan av år 1. Under första halvan av år 1 tas också intervjuguider fram för Fas 2.

När alla instrument för materialinsamlingen är klara görs en ansökan till den regionala etikprövningsnämnden. Detta bör göras senast andra halvan av första året. Efter godkännande av etikprövningsnämnden genomförs intervjuer och observationer för Fas 1. Under tiden dessa genomförs informeras också om kartläggningens Fas 2. Information om kartläggningen sprids i huvudsak via samiska organisationer och via informationsmöten på olika platser i svenska Sápmi.

Under första halvan av år 2 tränas projektassistenter både för de strukturerade basintervjuerna och de som ingår i Fas 2. Intervjuerna påbörjas under senare delen av första halvan av år 2 och pågår sedan under hela resterande del av året. Intervjuerna transkriberas och översätts i förekommande fall till svenska och sammanställs. Samtidigt fortsätter sammanställningar och analyser av material från Fas 1. År 3 ägnas åt sammanställning och analyser av allt material i form av en rapport..

Kostnaderna i budgeten består i huvudsak av arbetstid för arbetsgruppen som föreslås bestå av en 'kärngrupp' från Samiskt språkcentrum och Umeå Universitet i form av fem personer: en projektledare och två forskare och två representanter från Samiskt språkcentrum. Därutöver behövs 10 projektassistenter samt en referensgrupp bestående av representanter för DO, ISOF, sameskolor, samebyar och sameföreningar, samt nationella och internationella forskare inom området. Projektledaren föreslås arbeta 50 procent av heltid med kartläggningen och de övriga i kärngruppen 30 procent under projekttidens tre år. Referensgruppen föreslås arbeta motsvarande en halv månad vardera per år. Slutligen föreslås 10 projektassistenter arbeta tre månader vardera med materialinsamling och bearbetning under det andra året. Arbetsgruppen, projektassistenterna och referensgruppen kommer att kommunicera så mycket som möjligt på distans (Skype etc), men behöver också träffas fysiskt åtminstone två gånger per år för att stämna av arbetet och för träning inför materialinsamlingen.

Övriga kostnader består av resor, översättning, inspelningsutrustning och tryckning av informationsmaterial och en slutrapport (ca 300 exemplar) med utförlig sammanfattning på flera samiska språk samt en webbsida. Såväl arbetsgruppen som projektassistenterna och referensgruppen kommer att behöva resa till arbetsmöten och för materialinsamlingen. Allt material inklusive webbsidan måste finnas åtminstone på svenska och flera samiska språk samt vissa sammanfattande delar även på engelska för internationell spridning exempelvis till andra urfolkskontexter.

Nedan sammanfattas budget för kartläggningens tre år utifrån ovan nämnda poster:

Lön (inkl. sociala avgifter, indirekta kostnader och lokaler)	8 600 000
Resor	250 000
Översättning	400 000
Tryckning av informationsmaterial och slutrapport, webbsida	50 000
Totalt	9 300 000

Referenser

Al-Zubaidi, Y., och Sverige. Diskrimineringsombudsmannen. (2012). *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering: En fråga om strategi och trovärdighet*. Stockholm. Diskrimineringsombudsmannen.

<http://www.do.se/Documents/informationsmaterial/Statistikens%20roll%20enkel%20webb.pdf> 150227 kl 10.20

Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies., Australia., & Federation of Aboriginal and Torres Strait Islander Languages. (2005). *National Indigenous languages survey report 2005*. Canberra: Dept. of Communications, Information Technology and the Arts. <http://arts.gov.au/sites/default/files/pdfs/nils-report-2005.pdf> 150227 kl 14.23

Camauër, L. (2005). *Minoritetsmedier och minoritetsmediepolitik i Sverige: en kartläggning*. https://www.msb.se/Upload/Produkter_tjanster/Publikationer/SPF/minoritetsmedier.pdf 150109 kl 09.55

Cobo, M. (1983). *Study of the problem of discrimination against indigenous populations*. UN: E/CN.4/Sub.2/1983/21/Add. 8/ http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/MCS_xxi_xxii_e.pdf, 150228 kl 14.45

Consilium (2003). *Aboriginal Languages Initiative (ALI) Evaluation Final Report*, prepared for Department of Canadian Heritage. Ottawa, ON: Department of Canadian Heritage <http://publications.gc.ca/collections/Collection/CH34-12-2003E.pdf> 150215 kl. 20.08

Council of Europe. (2015). *EUROPEAN CHARTER FOR REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES*. Application of the Charter in Sweden. 5th Monitoring Cycle. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/SwedenECRML5_en.pdf 150217 kl 10.30

Crystal, D. (2000). *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 130-141.

Fishman, J. A. (1991). *Reversing language Shift: Theory and Practice of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Fishman, J. A. (ed.) (2001). *Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. Clevedon : Multilingual Matters.

Grenoble, L. A. and Whaley, L. J. (2006). *Saving Languages: An Introduction to Language Revitalization*. Cambridge: Cambridge University Press

Hyltenstam, K., & Stroud, C. (1991). *Språkbyte och språkbevarande: Om samiskan och andra minoritetsspråk*. Lund: Studentlitteratur.

Juuso, J. (2013). *Jag tar tillbaka mitt språk = Mov gielem bäästede vaaltam*. Sametinget, Kiruna.

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Landry, R., & Bourhis, R. Y. (1997). Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23–49.

Marmion, D., & Australian Institute for Aboriginal and Torres Strait Islander Studies. (2013). *Community, identity, wellbeing: The report of the second national indigenous languages survey*. http://www.aiatsis.gov.au/_files/research/report_of_the_2nd_national_indigenous_languages_survey.pdf 150227 kl 16.55

McCarty, T. L., Romero-Little, M. E., Warhol, L. & Zepeda, O. (2009). *Indigenous youth as language policy makers*. *Journal of Language, Identity, and Education*, 8, 291–306.

Minister of Industry. (2013). *Aboriginal Peoples in Canada: First Nations People, Métis and Inuit*. <http://www12.statcan.gc.ca/nhs-enm/2011/as-sa/99-011-x/99-011-x2011001-eng.pdf> 150302 kl 08.30

Omnia, L. (2013). *Ung same i Sverige: Livsvillkor, självvärdering och hälsa*. Umeå University medical dissertations, Umeå.

Porsanger, J. (2004). *An Essay about Indigenous Methodology*. *Nordlit*, 15, 105–120.

Sametingslagen (1992:1433).

Sametinget Sverige. (2013). *Mediepolitiskt handlingsprogram*. http://www.sametinget.se/54516?file_id=1 150129 kl 11.30

Sametinget. (2004). *Start för en offensiv samisk språkpolitik – Handlingsprogram*. <http://www.sametinget.se/1511> 150123 kl 2110

Samiskt språkcentrum, Sametinget Sverige (2014). *LÅGESRAPPORT De samiska språken i Sverige 2013*. Sameting, Kiruna.

Samiskt språkcentrum, Sametinget Sverige (2015). *LÄGESRAPPORT De samiska språken i Sverige 2014*. Sameting, Kiruna.

Scheller, E. (2007). *Samiska i Ryssland planläggning av en sociolingvistisk utredning*. <http://edoc.hu-berlin.de/skandinavistik/11/scheller-elisabeth-173/PDF/scheller.pdf> 150116 kl 13.05

Scheller, E. (2011). *The Saami Language Situation in Russia*. <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/5123/article.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 150116 kl 16.45

Skolverket. (2009). *Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2010). *Läroplan för sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. SKOLFS 2010:251. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2014). *Timplan för sameskolan*. Hämtad 2015-03-10 kl 10.00 från <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/sameskola/timplan-for-sameskolan-1.159324>

Smith, Laura. T. (1999). *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples*. Zed Books.

Solstad Karl J. (ed.) (2012). *Samisk språkundersökelse*. Nordlandsforskning, Bodø.

SOU (2002:27). Mål i mun - Förslag till handlingsprogram för svenska språket.

SOU (2005:40). Rätten till mitt språk - förstärkt minoritetsskydd.

SOU (2006:19). Att återta mitt språk - åtgärder för att stärka det samiska språket.

SOU (2008:26). Värna språken - förslag till språklag.

Språklag (2009:600).

Statistiska centralbyrån (2014). *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2013 LE0101*. Statistiska Centralbyrån. http://www.scb.se/Statistik/LE/LE0101/_dokument/LE0101_BS_2013.pdf 150308 kl. 12.30

Sundqvist, P. (2009). *Extramural English matters: Out-of-school English and its impact on Swedish ninth graders' oral proficiency and vocabulary*. PhD, Karlstad University, Karlstad.

Sverige. Barnombudsmannen. (2008). *Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar: Ett samarbetsprojekt mellan Barnombudsmannen i Finland, Barneombudet i Norge och Barnombudsmannen i Sverige*. Stockholm, Barnombudsmannen.

Svonni, M. (2008). *Samiskan i Sverige: rapport från språkkampanjrådet 2008: en sammanställning av befintliga resultat och fakta om samiskans användning och utbredning i Sverige*. I H. Barruk (Ed.), *Samiskan i Sverige: rapport från språkkampanjrådet 2008: en sammanställning av befintliga resultat och fakta om samiskans användning och utbredning i Sverige*. Sametinget, Kiruna.

UN General Assembly. (2007). *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf 150311 kl 22.10